

M. 13803: 1-82.

Skåne
Yngelstads lsd.
Bollerups sn
Vraby sn. sid. 35-38.)
uppteckn. år 1954

upptecknat av
författaren Harry Rydberg,
Bollerups v

När den nya tiden kom till bygden. sid. 1-82. LUF 73.
(Pristävl. i Ystads
Allchandra 14/11
1953.)

(Obs! Ändringar i manuskr., gjorda med
blyerts, har tillkommit, då en del av uppteckn.
publ. i Ystads Allchandra. Medlen skriften räknas
här som del riktiga manuskr.)

M. 13803:1-82. Bollerups sn. Ingelstads län.
Övra by sn. " " 2.35-38.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsförsk-
ning vid Lunds universitet

" När den nya tiden kom till bygden "

av

författaren Harry Rydbro, Bollerup.

(Uppgifterna avser med undantag för
artikeln " Som statkarl vid Övra-
byborgs gods i början av detta se-
kel " samt en mängd särskilt angiv-
na uppgifter Bollerups socken och
församling i Ingelstads härad, Kris-
tianstads län.)

Bollerup i januari 1954.

32

M. 13803:1.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

Till Prisenämnden för pristävlingen

"När den nya tiden kom till bygden" !

Härmed överlämnar jag bifogade bidrag för deltagande i
den av Ystads Allehanda och Folklivsarkivet utlysta pristävlingen.

Under de år som jag --- vid sidan av mitt skönlitterära
författarskap --- ägnat mig åt kulturhistorisk författarverksamhet
har jag skaffat mig en god överblick av de personer, som är i stånd
lämna uppgifter.

Vid utarbetandet av detta tävlingsbidrag har jag valt ut
de tillförlitligaste uppgiftslämnarna, och beträffande de i bidraget
ingående artiklarna har jag låtit dessa uppgiftslämnare få ta del av
dem innan de renskrivits.

Övriga uppgifter har jag i så stor omfattning som min
tid medgett kollationerat genom att fråga ut skilda personer om sam-
ma förhållanden.

Efter som mina uppgiftslämnare uttryckt ett bestämt öns-
kemål om att deras namn inte skall publiceras --- något som måste
respekteras --- har jag inte medskickat någon förteckning över dem, men
när det blir aktuellt med insändandet av bidraget till Folklivsarki-
vet, kan jag översända den nyssnärmda förteckningen.

Av registret till tävlingsbidraget framgår att den i täv-
lingsbestämmelserna angivna frågelistan --- vilken jag följt och i så

M. 13803.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folkforskning
vid Lunds universitet

stor omfattning som min tid någott kompletterat --- kommer först i bidraget. De skildringar som jag funnit det bäst att upprätta fristående kommer först därefter.

I avsikt att undvika onödigt upprepande har jag i bety- dande omfattning använt mig av hänvisningar.

Jag är sedan åtskilliga år tillbaka yrkesförfattare, dels skönlitterär, dels kulturhistorisk.

Efter som den här pristävlingen intresserat mig mycket, avbröt jag min övriga författarverksamhet då tävlingen utlystes, och jag har koncentrerat mig på detta bidrag under dessa två och en halv månader.

Men efter som jag till följd av min invaliditet omöjligt kan arbeta snabbt har detta givetvis handikappat mig.

Jag har nämligen inte hunnit utarbeta alla uppgifter jag samlat. Uppgifterna i detta bidrag har jag emellertid helt och hållet själv insamlat, utarbetat och renskrivit.

Jag förklarar mig emellertid villig att vid tillfälle komplettera detta bidrag.

Om det blir aktuellt att publicera något ur mitt bidrag i Ystads Allehanda vore jag tacksam över att få följande beaktat.

De uppgifter jag lämnat i mitt bidrag belyser ju förhållandena under den här ifrågavarande tiden, de är nödvändiga för detta men jag är väl medveten om att vissa av dem är mindre lämpliga för publicering i Ystads Allehanda, ty de skildrar ju förhållanden under för gemene man omänskligt hårda tider.

Den tanken ligger också nära till hands, att institutets nuvarande styrelse, i vilken bland andra f. landshövdingen tal

Översikt av Bollerup under den tid pristävlingen avser	3
(Den kompletterade frågelistan upptar sidorna 5 - 32)	
<u>Näringsliv</u>	
När fick man nya jordbruksredskap (och maskiner).....	8
Varför infördes nyheter och förbättringar i endast ringa omfattning på hovgårdaböndernas gårdar.....	11
<u>Levnadsvanor</u>	
Nya husgeråd (och annat).....	17
<u>Socialt och andligt liv</u>	
Julfirande.....	21
Förhållanden vid nyanställning.....	22
Ändrade förhållanden inom arbetslivet.....	23
<u>Artiklar.</u>	
När den nya tiden i övrigt kom till Bollerup.....	33
Som statkarl vid Övrabyborgs gods i början av detta sekel....	35
Råghuggning på Bollerups gods under 1890-talet.....	39
Väktaren vid Bollerups gods i " den gamla goda tiden ".....	41
Andlig odling i 1890-talets Bollerup.....	45
Glimtar från hoveriets dagar i Bollerup.....	49
Från hoveriets dagar i Bollerup.....	51
Inhöstandet på Bollerups gods under hoveriets dagar.....	55
Allmän dans i Bollerup i " den gamla goda tiden ".....	59
Höstagille vid Bollerups gods i " den gamla goda tiden ".....	63
Hur fick man tag i nyheter ?.....	67
<u>Föregångsmän</u>	
1. Lagman Tage Ludvig Sylvan.....	69
2. Godsägare Peter Hjalmar Sylvan.....	73
3. Kyrkoherde Lobin.....	74
4. Direktör Johnsson.....	75
<u>Artiklar.</u>	
Vad 75-80-åringar kan berätta om Bollerup.....	77
Sociala förhållanden förr.....	81

M. 13803:3.

Översikt av Bollerup under den tid pristävlingen avser.
=====

av

författaren Harry Rydbro.

I avsikt att visa den dominerande ställning som det stora godset och dess godsherrar intagit i Bollerup under den tid, som omfattas av tävlingsbestämmelsernas ord " när det gamla försvann och det nya växte fram " skriver jag ner denna översikt.

Lagmannen Tage Ludvig Sylvan (Se om honom under " Föregångsmän " !), som förvärfvade Bollerups gods efter 1844 --- den tidigare ägaren, konung Karl den fjortonde Johan , avled detta år --- satt som ägare till denna stora egendom, och dessutom flera andra, ända till sin död 1879.

Åtminstone från 1876 --- det år då lagmannen upprättade det testamente genom vilket godset blev ett lantbruksinstitut för Kristianstads län --- satt lagmannens son Peter Hjalmar (Se om honom under " Föregångsmän " !) som delägare i och arrendator av godset och denna befattning innehade han till sin död 1897.

Till följd av att lagmannens testamente överklagades av släktingarna kunde institutet, vars officiella namn är Lagmannen Tage Ludvig Sylvans lantbruksinstitut, inte tillträda egendomen förrän 1902. (Se om institutets förste chef under " Föregångsmän " !)

Under de bägge Sylvanarnas tid rådde de om all jord i Bollerup, och tillsammans med kyrkoherden i församlingen (Se om kyrkoherde Lobin under " Föregångsmän " !) --- med vilken de var nära allierade --- utövade de ett inflytande av högs-

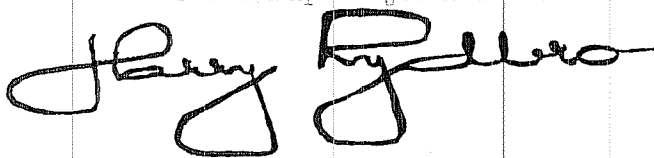
4M13803:4.

ta dignitet. (Se vidare min bifogade artikel om den andliga odlingen !)

Alla i Bollerup --- Även hovgårdabönderna --- bodde ju i hus som godsägaren ägde, och denne hade ju möjlighet att genom hot om vräkning m.m. hålla folket där han önskade.

Även efter jordavstyckningen --- i avsikt att åstadkomma en lantbruksegendom av lämplig storlek och skaffa rörelsekapital för denna avstyckades under åren 1905-16 inte mindre än 126 lotter jord på tillsammans betydligt över två tusen tunnland --- omfattar lantbruksinstitutet med sina 1181 tunnland mer än tredjedelen av socknens 2770.

Bollerup 1 januari 1954.

Postadress:

Författaren

Harry Rydberg

Bollerup.

=====

Tel. 66.

(Efter som det här bidraget skall vara inlämnat före fixerat datum har det för mig tyvärr varit totalt omöjligt att i det medtaga alla de uppgifter jag samlat in för ändamålet. Men efter som jag parallellt med min skönlitterära författarverksamhet skall bedriva ett fortsatt forskningsarbete om min hemförsamling Bollerup, främst med sikte på att delta i rikstävlingen " Min hemsocken ", förklarar jag mig villig att för i saken intresserade lämna kompletterande uppgifter.)

M. 13803:5.

Näringslivet.När började jordbruksförbättringar införas i bygden ? Hur ?Av vem ? Deras orsak och verkningar ?

Före 1890 använde man i Bollerup thomasfosfat till vintersäden, som till övervägande del bestod av råg.

Under åren 1903-4 började man hos bönderna strö ut superfosfat i raderna till potatisen. Att det åtgick mycken arbetskraft var av underordnad betydelse, ty den var inte dyr att hålla.

1916-17 hade man kommit så långt att man insåg att potatisen kunde tillgodogöra sig även den gödning som kom mellan raderna, och man övergick då till bredsåning. (Redan 1905 skaffade man gödningsspredare vid lantbruksinstitutet.)

Gödselstað och urinbrunn fanns visserligen hos en bonde i Bollerup tidigare än 1917, men detta år kom den första godkända gödselstaden med urinbrunn. (Det var institutets chef, direktör Johnsson, som biärog till detta.)

Orsaken till att jordbruksförbättringar infördes, var att man fått reda på det fördelaktiga med dem av folk på annat håll. Härvidlag har godsets föredöme spelat en betydande roll.

Jordbruksförbättringarna fick verkningarna att avkastningen steg.

Se under "Hur fick man tag i nyheter?" angående hur och av vilka dessa förbättringar infördes!

Onläggning av jordbruksproduktionen, t.ex. ifråga om sädesodling, får- och svinavel ?

På 1860-70-talet hade man enligt vad som berättas

400 får vid godset. Längre fram i tiden hade godset fåren vid en utgård i Kverrestad, men i början av 1890-talet hade man med smått och stort omkring 70 får.

1940-41 övertog institutet f. landshövdingen talman Johan Nilssons förnämliga oxfordownfårbesättning på omkring 350 djur.

Under 1890-talets första år hade man omkring 275 svin vid godset, och antalet är ungefär detsamma nu. Institutet har länets svinavelsstation för den stora vita engelska rasen. Den kom dit 1925.

Under lagmannens tid (1844-79) odlade man raps vid godset. Anledningen till det var att man framställde rapsolja (rovolja), men då fotogenen omkring 1870 började tränga ut rapsoljan lönade denna framställning sig inte längre och den upphörde då.

Vid framställningen av rapsoljan erhöll man rapskakor som biprodukt. Korna fodrades med dessa, varför mjölkproduktionen redan vid denna tid var synnerligen hög.

I början av 1890-talet hade man sex boxar för fölston vid godset.

Vad korna anbelangar så har Bollerup så långt till baka som det varit möjligt att få muntliga uppgifter, haft förnämliga besättningar med hög avkastning, kända vida omkring.

Då godsägare Peter Hjalmar Sylvan köpte kor sist gången förvärfvade han rödbrokiga sådana. Han sålde många kor åt gången. (Se vidare min artikel " Glimtar från hoveriets dagar i Bollerup." angående uppgifter om husdjuren hos hovgårdabönderna.)

Hur ändrades förhållandet mellan åker och äng ?

Sedan institutet övertagit egendomen 1902 blev

en del av ängsmarkerna förvandlade till betesmark, och då hoveriet upphörde (1910-11) blev lite av de åkrar hovgårdabönderna brukat förvandlade till betesmarker. Ifrågavarande åkrar var de mest stenmängda, alltså de mest svårbrukade.

Även en del ängsmarker blev förvandlade till åker, men gör man jämförelser visar det sig att man hade mera äng och betesmarker på 1890-talet än man fick senare.

Ändrad växtföljd, införandet av cirkulationsbruk, mörkling och dikning ?

Mörkling slutade man med omkring 1880, enligt uppgift var det företrädesvis godset som gödslade med mörkling. Hovgårdabönderna (Se mina tre artiklar om hoveriet !) gödslade med naturlig gödsel.

Täckdikning med tegelrör kom till före 1880. Hovgårdabönderna dikade inte med tegelrör förrän de själva blivit ägare till de gårdar de brukade.

Åren före och kring 1900 tog man på godset upp tegelrör, som lagts ner tidigare men som då blivit så grunt lagda att de frusit sönder.

Under åren 1911-20 täckdikade institutet (dess chef var då direktör Johnsson) alla sina skiften med ett varje år.

På tal om stensprängning så användes dynamit i varje fall före 1880, men eftersom den var ett kraftigare sprängämne än det man använde tidigare, bergkrutet, använde man det sistnämnda jämsides med dynamiten fram till omkring 1890.

Man var nämligen lite rädd för dynamiten, ty den hade förhållandevis stor sprängverkan. En olycka kunde ju lätt inträffa.

Lantbrukarna hade förr tre vallar, så var även

förhållandet vid godset, ja t.o.m. under hela direktör Johnssons tid (1902-28) var förhållandet så.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsfor-
ning vid Lunds universitet
i tredje vållan.

Det var allmänt att man sådde
1)

Under 1890-talet började man att odla lite socker-
betor vid godset. Men först in på 1900-talet började man odla
sockerbetor i större omfattning. (Med sockerbetorna förbättrades
ekonomien.) Detta fick konsekvensen att den s.k. sjufaldiga
växtföljden efterträdades av en åttafaldig. Men liksom förhållan-
det är i våra dagar höll man inte benhårt på växtföljden.

Under tiden före 1900 odlade man mycket havre vid
godset, ty man fodrade hästarna på okrossad sådan, men efter
denna tid krossade man säden till hästarna.

Beträffande cirkulationsbruk så har man haft sådant
så länge någon kan minnas tillbaka.

1) 1894 började första kampanjen vid Köpingsbro soc-
kerbruk. Detta uppfördes av dir. Lachman (född tr. i Danmark.)
När fick man nya jordbruksredskap (och maskiner) ?

Ansvar
Den första självgående ångmaskin, som kom till Bol-
lerups gods, köptes från England omkring 1865, och samtidigt med
den kom bl.a. en s.k. ångplog, sannolikt den första i hela Sve-
rige.

Då ångplogen provades berättas det, att nästan hela
byn var församlad för att beskåda vidundret, men ångplogen kom
inte till användning under mer än ett par års tid. Den stenrika
jorden frestade nämligen plogen så mycket, att man jämt körde
sönder. En skjuts måste gå i ständig skytteltrafik mellan byn
och Ystad och hämta reservdelar.

Det hela snakade inte så mycket som det kostade
och lagnan *sy/wa* övergick åter till att plöja med oxar.

Samtidigt med den självgående ångmaskinen kom den
första ångtröskan till godset. (Se under "Andrade förhållanden"

inom arbetslivet " angående bruket vid tröskning med slaga !)

Den första kombinerade slättermaskinen-själav-
läggaren köpte lagnan Sylvan Ävenledes från England och den kom
1870.

Ett nyare slags plogar uppenbarade sig vid god-
set omkring 1875, och de var av märket Överum, således ett
svenskt märke.

Omkring 1875 började man hos bönderna använda
~~sig av~~ ett slags tröskverk, kallat "piggaverk". sådana tröskverk
var länge i bruk. ~~De~~ drevs med vandring.

Första självbindaren inköptes till godset om-
kring 1885, men eftersom den inte blev till belåtenhet, dröjde
det fram till 1901 innan den närmaste efterföljaren anlände.

Med den sistnämnda självbindaren höggs vårsåden,
men man höll på ända till 1905 med att hugga rågen --- råg var
den dominerande höstsåden --- med lie. (Se min bifogade artikel
" Råghuggning på Bollnerups gods under 1890-talet " !)

Anledningen till att man föredrog att avverka
rågfälten med lie fastän man hade både självavläggare och själv-
bindare var främst den, att man då undgick att få rågen så snär-
jig, som den lätt blev, då man använde sig av maskin.

Att det åtgick stor arbetsstyrka var av under-
ordnad betydelse, ^{eftersom} ~~ty~~ arbetskraften var billig.

Den första släphissen kom till godset så tidigt
som 1894, och då en ny hjälm uppfördes 1899 blev en hissanord-
ning omedelbart inmonterad.

Hissarna var något högst ovanligt, och folk kom
långväga ifrån för att med intresse studera hur nymodigheten
fungerade. Hissen drevs med vandring.

Den första fjäderharven förvärfvade godsets led-
ning 1899. Dessförinnan brukade man s.k. klös, men fastän fjä-
derharven började användas, slutade man inte helt med att bear-
beta jorden med klös, utan man använde båda en tid.

O (fäddes in här) A →

Ringvältar fanns visserligen vid godset 1901-2, men
trävältar till vilka man hade unghästar som dragare, användes
~~man~~ till 1904.

FOLKIVÄRNET

Institutionen för folkvård-
ning vid Lunds universitet

Radsåningsmaskiner fanns där två stycken vid godset
1902. Jämsides med dem använde man en bredsåningsmaskin på mera
svårsådda marker, men allt efter som dessa förbättrades blev
bredsåningsmaskinen ~~allt mera~~ ^{på månången} överflödig och den försvann från
institutet 1905, då ytterligare en radsåningsmaskin kom dit.

Då sockerbetor ^{från 1890-talet} i liten skala började odlas vid god-
set ~~från 1890-talet~~ plöjde man med årder, ^{Man} "bilkade", och se-
dan sådde man betfröna i den uppyllade jorden.

^{in utvär} Men 1903 såddes betorna med ommonterad såmaskin.

^{av betorna} Vid skötsel ~~den~~ "körde" i betorna med enradig hacka.

1905 skaffade institutet en gödningsspredare.

A { Slätharvar hade visserligen varit i bruk länge 1906,
men detta år gjorde man lättare sådana av järn i institutets
smedja.

O Halmpress kom till institutet i början av 1900-talet.

^{Tidigare då man} ~~(Då man innan den tiden bar den lösa halmen från tröska)~~, använde
de man sig ~~för detta~~ av "halmbåjlar", konstruerade av segt
rep och trä, helst alm. Att bära halm vid en tröska ansågs vara
ett verkligt "karraarbaj".

Vid tiden för första världskriget köpte direktör
Johnsson en självgående, fotogendriven maskin.

Den drog redskap ute på fälten. Man kopplade samman
hästredskap såsom plogar och kultivatorer som den drog.

(Vid samma tid kom elektriskt ljus och elektrisk kraft
till godset.)

1929 köpte institutets dåvarande chef, sedermera land
hövding Åke Hovgard, Gotland, den första traktorn, vilken rasht
följdes av flera.

^{Senare senare moderna} Dessa ~~här maskinerna~~ och redskapen köpte man dels in-
om landet, dels från England, Tyskland och U.S.A.

Vilken betydelse har följande haft för de tidigare nämnda förbättringarna ?

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folkvetenskap
vid Lunds universitet

1. Lantbruksmöten ?

2. Utställningar ?

På lantbruksmöten och utställningar har nyheter uppmärksamrats och kommit till Bollерup.

Institutet har erhållit många förnämliga utmärkelser från lantbruksmöten och utställningar.

3. Lantmannaskolor ? (Se även nästa sida !)

En och annan av hovgårdaböndernas pojkar var elever vid lantbruksskolan Tornäs, Kvarnby 10¹⁸, Borrby, under den tid som den egendomen var lantbruksskola, d.v.s. under åren 1888-1903.

(Det var vanligt att ungdomarna i trakterna kring Bollерup vid sitt beslut att gå i lantbruksskola valde denna.)

Ledaren för Tornäs, agronom Lars O. Ohlsson, skötte undervisningen på ett utmärkt sätt, och skolan gällde för att vara en första klassens.

Varför infördes nyheter och förbättringar i endast ringa omfattning på hovgårdaböndernas gårdar ?

Då hovgårdabönderna på olika sätt blev delaktiga av olika jordbruksförbättringar var de kloka nog att inse det fördelaktiga med dem, men de ville inte införa dem på sina gårdar, ty eftersom det antal dagsverken de hade att fullgöra vid godset stod i proportion till gårdarnas avkastning skulle de ju endast få ett större arrende om de införde de jordbruksförbättringar de hade kännedom om.

Först då de fick friköpa gårdarna införde de jordbruksförbättringar.

Lantbruksskolorna, eller som de egentligen kallas, lantmannaskolorna i Tomelilla och Hammenhög kom ju till 1908.

1912 upprättades en lantbruksskola vid Bollerups lantbruksinstitut.

I och med att ungdomen från Bollerup deltog i lantbruksskolornas undervisning blev den ju delaktig av de senaste rön-
nen inom jordbrukets område,

Dessa rön omsattes i praktiken, i betydande omfattning, när ungdomarna vände åter till sina föräldrars lantbruk eller övertog egna sädana.

Den utveckling som Bollerups gods befann sig i intensifierades, då institutet fick lantbruksskola. Framstående agronomer kom dit, de modernaste jordbruksredskap och maskiner anskaffades och jordbruksförbättringar följde slag i slag.

4. Tidningar och böcker ?

Böckernas betydelse för de enskilda lantbrukarna har ej varit stor, men de jordbruksråd som stått att läsa i Ystads Allehanda --- allt sedan den begynte utkomma har den tidningen varit den mest lästa i Bollerup --- har burit frukt.

Ändringar av binäringar, t.ex. ifråga om hemslöjd.

Bollerup är en typisk jordbrukssocken och hemslöjd till avyttring har icke förekommit.

1879 uppfanns separatorn och av allt att löna skaffade lagmannen sig genast sådan. Tidigare hade man s.k. " bytte-
mejeri " vid godset.

Godsets mejerirörelse som funnits så långt tillbaka man kan minnas, upphörde 1927. Anledningen var att rörelsen inte lönade sig. Man övergick att lämna mjölken till Hammenhög.

Vägarnas förbättringar ?

Omkring 1880 var stora landsvägen genom Bollerup endast c:a hälften så bred som den är nu.

På 1890-talet och fram i tiden hade lantbrukare i Glenninge hela den s.k. Norratorpsvägen att laga, till följd av deras närhet till havet lagades denna vägsträcka ofta med sjösten.

Lantbrukarna i Bollerup hade fått sig tilldelad väg ute i Öraby att laga, så var förhållandet ända till in på de allra första åren på 1920-talet, då vägstyrelsen övertog allt som hade med vägen att göra.

Godset hade obetydligt med väg att underhålla.

Nya typer av åkdon ?

Godsägare Peter Hjalmar Sylvan (han dog 1897) var den ende i Bollerup som hade charabang.

Denne hade täckta vagnar som under den kalla årstiden uppvärmades med fotogenkaminer. Hans kusk var uniformerad.

Det berättas att den första personbilen i trakten kring Bollerup inköptes åren efter 1905 av veterinär A. Falk i Hammenhög. Dir. Johnsson i Bollerup köpte en före 1910. Bilarna hade spakarna på utsidan, dundrade mycket och var öppna (sufflett!).

Jumadsoner.

Förändringar i byggnadsskicket ? Plan och material.

De gårdar som uppfördes på 1850-talet hade följande plan : Förstugan, "illare" och bakugn, åt ena hållet fanns "stuan" och "baghuset", åt det andra kistehus och pigkammare. De två sistnämnda rummen var mindre än de andra.

Dessa gårdars boningshus uppfördes med tegelsten till ytterskal på väggarna, och till innerskal använde man hemmagjord obränd lersten. Boningshusets grund utgjordes av sten, som var "huggen" på yttersidorna.

Dessa gårdars uthusbyggnader var korsvirkesbyggnader med "lerslagna" väggar. Till grund å uthusbyggnaderna hade man endast stora stenar.

De gårdar som uppfördes 1905-16 hade följande plan: Förstuga, en å varje sida, bakugn, samt åt ena hållet kök och ett rum i vilket man hade kistor m.m., åt det andra vardagsrum och ett "finare" rum. Grund: å utsidan huggen sten.

Dessa års uthusbyggnader hade loge uppförd av bräder samt ladugård uppförd av tegel. Grund: gjuten.

Nytt taktäckningsmaterial ?

Före 1880 användes spån, takpapp kom till användning omkring 1895.

Då man byggde nytt 1905-16 använde man dels papp, del spån.

Pappen hade underlag av bräder. Man gick även så till väga att man först täckte med ett tunt lager spån, och sedan, ibland efter något års tid, täckte över med takpapp.

De högre brandförsäkringspremierna på spån gjorde att man mer och mer övergick till papp.

Nybyggnad av bostäderna ?

Sådan förekom av ett större antal under åren 1905-16.

Ombyggnad ?

Ej ombyggnader men renoveringar.
Främsta anledningen till att många renoverade sina byggnader fram till in på 1940-talet var att de erhöll gratis-pengar av staten till det. Alla ville dock inte använda sig av dessa utan betalade ur egen kassa.

Vilka var orsakerna härtill ?

Anledningen till nybyggnader av bostäder var att å en hel del av de lotter som frånsåldes 1905-16 var inga byggnader uppförda. (Se ytterligare upplysningar om avstyckningen i detta bidrags " Översikt " ! !)

Skillnaden mellan det gamla och det nya ?

Se ovannämnda redogörelser ! (1890 fanns många halldörrar. Vid nybyggnaden sattes helldörrar dit.)

Hur förändrades den äldre möbleringsplanen ?

Kakelugnsbänken efterträdades av schäslongen.

Nya möbler ?

Bokhyllor kom till i större utsträckning i början av 1900-talet. (Se under rubrikerna om böckerna och vidare min bifogade artikel " Andlig odling i 1890-talets Bollnerup " . !)

Andra förändringar av heminredningen ? (Gardiner, mattor, tapeter)

Förr i tiden hade man inte tapeter utan kalkade väggar, som man målade dekorationer på. Före 1890 började man få tapeter.

På lergolven (brädgolven började efterträda lergolven före 1890; men tidigare fanns brädgolv i de hus som uppfördes på 1850-talet. I dem fanns där nämligen brädgolv i storstugan) hade man inte mattor utan man sandade dem eller strödde gränris på dem.

Då brädgolven kom uppenbarade sig även mattor.

Innan man fick kappgardiner (sådana hade gemene man i både Ullstorp och Bollerup på 1890-talet) hade man jalousier av domestik eller fina spjälor.

Hur har köket förändrats ?

I de böningshus som uppfördes på 1850-talet (Se planen över dem !) fanns inget kök utan man diskade i " stuan ".

Riktigt kök fick man då man vid uppförandet av böningshusen 1905-16 (Se planen över dem !) lade om husens plan.

Ungefär samtidigt med dessa kök uppenbarade sig trävasken, med och utan avlopp.

Vid renoveringarna av de på 1850-talet uppförda böningshusen inredde man kök på de platser som blev lediga då bakugnen och " illaren " revs ner.

(På 1940-talet fanns bakugnar i bruk, men i regel rev man ner dem under 1930-talet)

Då kök kom till i dessa hus blev " stuan " s.a.s. finare, ty man höll till i det nyinredda köket.

När fick man kokspis ?

Det har visat sig omöjligt för mig att få exakt uppgift om när den första kom. I Ullstorp och Bollerup fanns emellertid sådana på 1880-talet. (En 91-åring berättar emellertid att till dåvarande läraren i Hammars skola (Ingelstorp) kom spis att koka på (kamin!) 1873-76. Tidigare lagade han maten i " illaren ")

Nya husgeråd (och annat) ?

M. 13803:17 FOLKLIVSBARKNET

Institutionen för folkvetenskap
vid Lunds universitet

En yrkesskräddare hade trampsymaskin på 1880-talet. Folket i övrigt sydde för hand i betydande omfattning omkring 1890. Både de hand- och de trampdrivna symaskinerna var nämligen relativt dyra. (Se vidare å sidan 80 angående symaskiner !)

(Se mera om den här ifrågavarande yrkesskräddaren i min bifogade artikel om den anslagna odlingen !)

Nya sedvänjor ifråga om mat och dryck ?

I början av 1900-talet slutade man att ha bruna böror och sviskonsoppa som kalasmat i Ullstorp och Bollerup.

På 1890-talet fick godsets anställda tillåtelse av godsägare Sylvan att plocka veteax på åkrarna sedan skörden inbärgats. För att få lite vetekakor till jul lät man mala vetet vid Svenstorps mölla.

Vetekakor förekom endast till jul vid denna tid.

Fram till det " de gamla höstagillena " och pingstgillena tog slut (Beträffande sedvänjorna vid dessa gillen hänvisar jag till mina särskilda redogörelser !) brukade manfolken ta en mindre kvantitet öl med sig hem till frun och barnen, då de gav sig hem från gillena.

På 1890-talet förekom det att godsets underlydande erhöill gryn av godsherrn till jul.

1879 upphörde bruket att statarna vid godset hade s.k. halvstat vid godset. Halvstat var att de åt vissa mål, som lagades i godsherrns regi.

(Beträffande förning se " Brydegille " !)

(Se även " Förhållanden vid nyanställning " !)

(Se ävenledes min bifogade artikel " Glimtar från hoveriets dagar i Bollerup " !)

I vilken mån följa kalasen gamla traditioner ?

På större kalas i Bollerup följer ibland en daganefterbjudning för personer, som inte bjudits till det riktiga kalaset, men som värdfolket ändå vill bestå bjudning.

Daganefterbjudningen benämnes "stärt", och den är så allt att döma en kvarleva från den tid då ett kalas höll på i flera dagar.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

När började man förlägga födelse- och begravningsmiddagar till lokaler utanför hemmet ?

Detta började man med i början av 1920-talet. Anledningen till detta var att man slapp ifrån det myckna arbetet med ett kalas hemma. Man hade ju också efter hand fått det bättre ställt i ekonomiskt avseende, något som möjliggjorde att man kunde kosta på sig sådana utgifter.

Socialt och andligt liv.

Förändringar beträffande arbetshjälp och inbördes bistånd ?

I avsikt att hjälpa medlemmarna vid olycksfall och sjukdom upprättades en sjukkasse 1901 för Ullstorp och Bollerup. Kyrkoherden i dessa båda församlingar var den förste ordföranden. Kyrkoherde Lobin (Se "Föregångsmän"!) var ävenledes initiativtagare till sjukkassan. (Se om sjukkassan å sidan 82!)
Gemensamma arbeten som ha försvunnit ?

Det sista var torvupptagningen 1920. Anledningen till att denna försvann var att man sålde de torvtäkter man hade.

När slutade man att ha arbetskalas ?

Kardegille, en tillställning i vilken endast kvinnor deltog upp-

hörde åren kring 1875. Att detta gille upphörde berodde på att kardning inte förekom allmänt längre. Den lönade sig mindre och mindre.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folkhälso-

ning vid Lunds universitet

Torvgille, en tillställning som upphörde omkring 1895. Något verkligt torvgille förekom inte under åren 1901-2, då godset "tog" torv ute i Kabusa, där vissa "plyddror" togs upp till statarna.

Anledningen till att torvgillet upphörde var dels den att torven mer och mer efterträdades av annat bränsle, dels den att man efterhand avyttrade de torvtäkter man ägde i andra församlingar.

Hörgille (i Bollerup kallat "brydegille") upphörde omkring 1890.

"Brydegille" var en tillställning i vilken både män och kvinnor deltog, och detta gille var av betydligt större omfattning än ett kardegille. Gillesdeltagarna trakterades med verklig kalasmat, t.ex. med frikassé på lamm samt risgrynsgröt.

Det var praxis att man hade mjölk med sig som förning till gilleshuset.

Fast man hade ett relativt litet antal kor på hovordböndernas gårdar, (Angående detta se min bifogade artikel "Glimtar från hoveriets dagar i Bollerup"!) så kunde man likväl ge bort mjölk, och för övrigt fick man ju igen då det blev tid att själv ställa till med gille.

Anledningen till att "brydegillena" upphörde var den att det blev allt mindre lönt att väva linne (se under "Då den första handelsboden kom till bygden"!)

Åren innan "brydegillena" definitivt upphörde förekom det att en del av statarna i stället för att odla lin på den lilla jordbit de hade som del i sin stat satte potatis på den.

Fastän "brydegillena" upphörde vid den tid jag lyckats fixera, så förekom det likväl att en och annan "bröd".

Höstagille. (Se min bifogade artikel om dem !)

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folkforskning
vid Lunds universitet

Pingstgille, en tillställning för endast statkarlarna vid godset (dessa var de enda som var fast anställda) förekom vid Bollerups gods fram till godsägare Peter Hjalmar Sylvans död 1897. Sedan upphörde det, och godsets ledning övergick till att i stället för pingsgillet ge statkarlarna kompensation i penningar.

Vid pingsgillet bar de två äldsta statkarlarna kring en stång med en krans, och sedan denna inledning klarats av övergick man till åttandet och drickandet.

Man höll till på endast ett ställe, och gillet gick alltid av stapeln pingstdagen.

(Se även under "Nya sedvänjor ifråga om mat och dryck" !)

(Se vidare under min bifogade artikel om höstagillet !)

Äldermansgille.

Enligt vad minnesgoda äldre personer uppger sig ha hört lär det "riktiga" Äldermansgillet ha upphört när gårdarna på 1850-talet flyttades ut från byn, men ett Äldermansgille hölls faktiskt ända tills institutet fränsålde gårdarna (Ang. detta se Översikten !)

Vid Äldermansgillena var det allenast fråga om att karlarna skulle vara närvarande, och sedan sammanträdets dagordning klarats av, trakterades karlarna med kaffe och brännvin.

Detta gällde de "nyare" Äldermansgillena, vid de tidigare var tillställningen mera vidlyftig.

(Se i övrigt mina tre artiklar om hoveriet, fräns då den som jag kallat "Glimtar från hoveriets dagar i Bollerup")

Julfirande.

M. 13803: 21.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för Socialvetar-
ning vid Lunds Universitet

Under 1880-90-talet var det vanligt att ungdomen i skolåldern gick omkring och sjöng och hade lustigheter för sig.

Den gick ur den ena stugan och i den andra, och till tack för muntrationen, vilken högeligen uppskattades av de äldre, trakterades den med kaffe och kakor.

De visor man sjöng var bl.a. "Räven raskar över isen", "Nu är det jul igen" och "Flickan går i ringen".

Vid de tillställningar som de vuxna hade vid jultid spelades det kort, och ibland dansade man.

(Se även under "Förändringar inom umgängeslivet" !)

(Se min bifogade artikel "Glimtar från hoveriets dagar i Bollerup" !)

Förändringar inom umgängeslivet ?

På 1890-talet hade husmännen, statdrängarna och "hogåradsdrängarna" ibland fester var för sig. (Se min artikel om höstgillan !)

Vid tiden för institutets tillblivelse blev det efter något års uppehåll höstgille med alla samlade under ett tak.

Beträffande umgängeslivet i Ullstorp och Bollerup, så var det inte vanligt att prästmannen bjöds ut till bönderna vid barndop, begravningar och bröllop, ty klyftan mellan honom och det "vanliga" folket var stor. (Detta långt in på 1900-talet

(Se min bifogade artikel om den andliga odlingen angående detta !)

I Bollerup och Ullstorp var det ävenledes vid denna tid ovanligt att en husman (beteckningen "husman" gick bort 1906 i Bollerup) blev utbjuden till fester hos en hovgårdabonde.

Förhållanden vid nyanställning.Institutionen för folkvetenskap
vid Lunds universitetNär "välkomnan" utskändes.

Då personer tillträdde sina platser vid godset var det praxis att de skulle bestå sina arbetskamrater en traktering, som gick under benämningen "välkomnan".

Förutom snus och visst med "slätterbrännvin" skulle en nyanställd i samband med en tillställning bekosta öl och brännvin samt som tilltugg sill och potatis.

Därtill fick han likaledes ur egen börs ta de 1,50 2kr som spelmannen tog för att han trakterade sitt instrument så länge som någon orkade hålla ut på dansgolvet.

Dessa gillen gick alltid av stapeln en lördagskväll, och därigenom hade ju gästerna söndagen på sig att sova det rejäla ruset av sig, innan arbetsveckan åter tog sin början.

Att bjuda "välkomnan" medförde den konsekvensen att första årets lön åtgick för den erforderliga trakteringen, och för vederbörandes egen del fick tjänsteåret fortlöpa under knapphetens kalla stjärna.

Detta var en av anledningarna till att folk stannade lång tid på samma arbetsplats; man ville inte ruinera sig på att bjuda "välkomnan" alltför ofta.

Men för den som var djärv nog att försöka slingra sig undan skyldigheten att bestå "välkomnan", blev livet hart när olidligt, ty han blev föremål för ständiga trakasserier från sina arbetskamraters sida.

Om han å andra sidan var slug nog att vid sin tillställning i första hand tillgodose de största och starkaste av sina kamrater kunde detta medföra mängder av fördelar för framtidens del.

Endast en var värd varje lördagskväll, och var det så att fem nyanställda vid ett tillfälle, så hade deras kamrater således gillen att se fram emot under fem veckors tid.

"Välkomnan" försvann vid tiden för gårdarnas avstyckning (Mängdsållas 1911).

Ändrade förhållanden inom arbetslivet ?

Institutionen för forskning
vid Lunds universitet

Då man innan det kom tröska till godset tröskade
med slaga berättas det att tröskningen försiggick till flöjtmu-
sik, som godsets sålsmakare och slaktare svarade för.

Hur har förhållandet mellan husbondefolk och tjänare förändrats?

De tjänare hovgårdabönderna hade på sina gårdar (Se
mina tre artiklar om hoveriet!) kunde de undvara då hoveriet
upphörde.

Eftersom de inte haft tjänare sedan dess går det
inte att göra jämförelser.

Under tiden godsägare Peter Hjalmar Sylvan var
godsherre (omkring 1875-97) sågs han aldrig tala med någon av
sina anställda, han visste dåligt reda på vilka de var.

Detta förhållande förändrades radikalt, då direktör
Johnsson blev föreståndare å institutet 1902.

Hur har förhållandet mellan bönder, hantverkare och husmän för-
ändrats ?

Se under " Förändringar inom ungdomslivet " !

Nya nöjen och förströelser ?

Då lantbruksskolan begynte 1912 iordningställde den
elever en nöjesplats vid Sylvans jaktaviljong i den skog som
institutet äger i Kverrestad.

(Se i övrigt min artikel om den allmänna dansen !)

När började man hålla tidning ?

Minnessgoda äldre berättar att tidning fanns vid ti-
den för fransk-tyska kriget 1870-71, ty den dåtida väktaren (Se

min bifogade artikel om vältaren !) talade om händelser under detta krig, händelser som han läst om i tidningen.

Vilken ?

M. 13803:24

FOLKLIVSGÄRKNEN

Institutionen för folkvetenskap vid Lunds universitet

Så snart Ystads Allehanda började utkomma blev den det tidningsläsande folkets husorgan. Anledningen till detta var den vederhäftighet och vakenhet som utmärkte den.

Allt emellanåt får jag av äldre personer höra: Det och det stod i Ystads Allehanda då jag var barn.

Följetongen i Ystads Allehanda var oerhört populär, detta framgår då jag talar med folk som varit med på 1890-talet och senare. En artikelserie, vilken lär ha hetat " Skånska herregårdar " och som stod införd " mitt i veckan " i Ystads Allehanda var populär i allra högsta grad. Den " gick " i början av 1900.

Enligt vad jag blivit upplyst om lär denna artikelserie ha " gått " under en följd av år.

(Se i min bifogade artikel angående mera om Ystads Allehanda ! Den artikel jag avser här är den om den andliga odlingen.) (På tal om tidningar så förbjöd godsägaren i B. att " Aurora " fick vara med i den post hans underl. hämtade (t.04).

När började man i större utsträckning köpa böcker eller andra trycksaker ?

På 1890-talet. (Se mera om detta i artikeln om den andliga odlingen !)

Vilka ?

Böcker om allt möjligt köpte man på bokauktionerna, (Se mera om dem i artikeln om den andliga odlingen !) man köpte vad man hade till försäljning, t.o.m. pianonoter som man inte begrep sig på för två öre.

På grund av att man inte kände till bokhandelspriset på vad som försålles, kunde en begärlig bok betinga ett pris som låg avsevärt över bokhandelsns.

En person köpte t.ex. " Den siste mohikanen " för enl och femtio öre. Det var mycket pengar på den tiden, ty en lärpojke i ett yrke hade endast femtio kronor om året, och daglönen för en arbetare under sommaren (daglönen var högst lå !) var en och tjugofem.

Många romaner med historisk anknytning försålles, t.ex. författaren Åbergs " Under snapphaneeken ", vidare signaturen Lodbroks (prästmannen Pilstrand) " Fänrik Flinks minnen från trettioåriga kriget ". En bok i samma stil var Starbäcks " Överste Stålhammar ".
 C

På tal om böcker, så lästes Henrik Wranérs böcker ovanligt mycket i Bollérup, men enligt vad jag tagit reda på så såldes dessa inte på bokauktionerna, utan man lånade dem av Sven Skräddare.

(Mera upplysningar, dels om Sven Skräddare, dels om annat hithörande, står att läsa i min bifogade artikel om den andliga odlingen !)

Var köptes de ?

Uteslutande på bokauktionerna. (Se om dessa i min artikel om den andliga odlingen !)

Boklåda fanns visserligen i Tomelilla redan på 1880-talet, men i Bollérup handlade man inte mycket böcker där. Skolläraren köpte böcker och annat för skolbarnens behov i Ystad. Detta gäller 1890-talet.

Förändringar av de kyrkliga vanorna, t.ex. ifråga om söndagsfirande ?

Så långt man kan minnas tillbaka och in på 1900-talet höll man bland bönderna i Ullstorp och Bollérup hårt på söndagsfirandet. Det ansågs vara en skam att utföra arbete ute

på ägorna om sön- och helgdagarna.

Institutionen för folkvård
ning vid Lunds universitet

(Se under " Hur fick man tag i nyheter?" angående kyrkobesöken !) *M. 13803:26.*

Beträffande de anställda vid godset så relaterar jag ett samtal som fördes mellan en prästman i Bollerup och en ryktare vid godset. Det ägde rum omkring 1890.

En dag hade prästmannen gått in i kostallet för att prata med folket som arbetade där.

I hans klädsel fanns inget som tydde på att han var Herrans tjänare, och då de båda pratat en stund frågade ryktaren :

--- Var är denne mannen ifrån ?

Prästmannen blev högeligen förvånad över att en församlingsbo inte kände igen honom, och han kom med en motfråga och en förklaring :

--- Går ni aldrig i kyrkan ? Jag är ju präst i församlingen.

--- Jo, jag går i kyrkan och till och med till altaret (han gick och tog nattvarlden) en söndag på året. Det är den enda söndag jag är ledig.

(Det här ovan relaterade samtalet vill jag under inga förhållanden ha publicerat i Ystads Allehanda ! Jag vill nämligen inte skildra sådant som kan bli till ett hinder i min framtida författarverksamhet. De framstående och inflytelserika män som ingår i institutets styrelse vill jag absolut inte stöta mig med !)

Även under 1890-talet hade folket mycket att uträtta de söndagar som de var fria, mycket som måste göras och att det inte kunde bli mycket med kyrkgången är tydligt nog.

Sedan radion kommit till Bollerup finns där många som i stället för att gå i kyrkan hör högmässan hemma.

Så långt någon kan minnas tillbaka har enskild

skrift ej förekommit i Ullstorp och Bollerup

FOLKLIVSARKIVET

M. 13803: 27.

Institutionen för folkvård
ning vid Lunds universitet

Kyrktagning (hon "gick i tjärke", "tjärkegångskvingja") försvann omkring 1910. (Klockaren erhöll då en krona extra.)

Husförhör? Sådana hölls 1910.

Dopseder?

Kyrkoherde Lobin (präst i Ullstorp och Bollerup 1898-1915) vägrade stundom att ta ut till barndop i hemmen, var för dopet måste äga rum i kyrkan. (Det berättas att en av anledningarna till att folk var ohägrade att döpa barnen i kyrkan var att denna var oeldad. l. Spis kom dock till B:s kyrka runt 1890.)

Begravningsseder?

Seden att efter hemkomsten från kyrkan bjuda begravningsgästerna på vin och begravningskonfekt gick bort i början av 1900-talet i Ullstorp och Bollerup.

Med denna traktering avsåg man att gästerna skulle få den erforderliga uppvärmingen efter vistelsen i den kalla kyrkan och på den många gånger blåsiga kyrkogården. (Första kaminen kom till Bollerups kyrka omkring 1890.)

Före 1873 gick den seden bort i Ullstorp och Bollerup att klockaren mötte begravningsståget vid kyrkogrindarna och sedan gick före det och sjöng.

Under kyrkoherde Lobins tid (Se ovan!) började man med jordfästning i Bollerup och Ullstorp. Tidigare skedde begravningen direkt.

År 1873 fanns ej orgel i Bollerups och Ullstorps kyrkor. (Se under "När den nya tiden kom till Bollerup" angående klockarna!)

Godsägarna Sylvan å Bollerup hade patronusrätt och satte var fjärde gång till präst i Bollerup och Ullstorp.

Sista prästmannen som tillsattes så var kyrkoherde Lo-
bin, och han blev kyrkoherde i de två nyssnämnda församlingarna
1898. Patronusrätten upphörde definitivt då lantbruksskolan kom
till -12. Eftersom den siste Sylvan dog 1897 var det hans änka
som tillsatte denne prästman. (Se å sidan 80 angående bestämme-
lserna som gällde vid kyrkans renovering! En svarade för dem.)

Vilken roll har väckelserörelser spelat ?

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

Sådana har spelat endast obetydlig roll. Baptister höll
lite möten i Bollerup på 1890-talet.

(Se angående dessa möten under rubriken " Hur fick man
tag i nyheter ? " !)

Ha enskilda personer i byaden verkat som föregångsmän ?

I Bollerup har enskilda personer verkat som sådana :

- 1) Lagnannen Tage Ludvig Sylvan. (Alla de här nämnda
- 2) Godsägare Peter Hjalmar Sylvan. föregångsmännen har
- 3) Kyrkoherde Lobin. jag behandlat i bi-
- 4) Direktör Johnsson. fogade artiklar.)

Ha nyheter kommit med inflyttat folk ? Ja. (Se vad jag skri-
vit under " Föregångsmän " och " Hur fick man tag i nyheter ? " !

Folkskolan som nyhetsförmedlare ?

I egentlig mening kan inte Bollerups folkskola be-
tecknas som nyhetsförmedlare.

Vad har staden och de uppväxande stationssamhällena haft för be-
tydelse ?

Hovgårdabönderna (Se mina tre artiklar om hoveriet
och främst då " Glimtar från hoveriets dagar i Bollerup " !) sa-
luförde allmänt djur på marknader.

Marknader hölls under 1880-90-talen: I Tomelilla tre gånger om året, i Ystad och Simrishamn varje månad.

Då den första järnvägen kom till bygden (järnvägssträckan Ystad-Bjärsjölagård kom till 1865) upphörde diligensstrafiken Ystad - Simrishamn.

Linjen gick över Bollerup, diligensen tog posten till byn, men då järnvägen kom till upphörde diligensstrafiken, och ända fram till 1904 hämtade en av godssets anställda (stallpojken. Se flera av dennes åligganden i min artikel om inhöstandet) posten vid middagståget i Svenstorp.

Sedan den nyssnämnda järnvägsstationen kom till hände det emellanåt att förnäma gäster (Se om sålarna i min artikel om den andliga odlingen!) till godsägarna Sylvan tog sig till lysande fester å Bollerup medelst extratåg.

Ända till in på 1900-talet brukade handlarna i Bollerup hämta åtskilligt av sina varor vid Svenstorps järnvägsstation. Där hämtade godset åtskilliga av de nya maskiner som inköptes.

Förekom umgänge mellan stads- och lantbefolkningen ?

I Ullstorp och Bollerup bjöd man på 1890-talet inte såsom förhållandet är nu ut de affärsmän man handlade mycket av i Tomelilla.

Här ifrågavarande umgänge förekom bland gemene man endast i den mån det var frågan om släkt. Detta gällde både Ullstorp och Bollerup.

I Bollerup förekom det emellertid att godsägarna Sylvan i stor utsträckning umgicks med stadsbefolkning. Den enda person som godsägare Peter Hjalmar Sylvan umgicks med i Bollerup var kyrkoherden, och denne var bosatt i Ullstorp (han var präst i båda dessa församlingar).

Förekomst av kunge mellan herrskap och bönder? Institutionen för folkvetenskap
ning vid Lunds universitet

I de båda socknarna Ullstorp och Bollerup kunde endast familjen godsägare Sylvan betecknas som herrskap, och något utgång mellan den och bönder förekom inte.

Vilken stad kallade man i bygden blott för "stan" och har härvidlag inträffat någon förändring?

När man på 1890-talet sade "stan" kunde man avse dels Ystad, dels Simrishamn.

Sade man vid denna tid att man skulle bege sig till "stan" och hämta sitt brännvin, avsåg man dock Simrishamn, ty sitt brännvin köpte folket i Bollerup vanligen där.

I våra dagar avser man Ystad, då man säger "stan", dock förekommer det att man lite skämtsamt kallar Tomelilla för "vår sta".

Förändringar i sättet att betrakta och handskas med kontanter?

Inget signifikativt.

När började avlöningar in natura att helt upphöra?

Emedan godsägaren å Bollerup hade patronusrätt avlönade han även kyrkovaktmästaren. Dennes naturaavlönning upphörde vid siste godsägarens död 1897. (Se mera om kyrkovaktmästaren i min artikel om väktaren!)

Från omkring 1880 har drängarna i Bollerup avlönats med kontantlön.

Tidigare än 1900 upphörde sättet att hovgårdslabönderna avlönade socknens fjärdingsman med vardera fyra kappor råg om året.

Fjärdingsmannen erhöll dock mera råg, ty han var

~~Inte snäll, då han ställde till med kläder för hovgårdslaböerna.~~

Den naturaavlöning, som klockaren i Bollerup och Ullstorp åtnjöt, gick bort under kyrkoherde Lobins tid. (Lobin var präst under åren 1898-1915).

Naturaavlöningen varade dock längre i Ullstorp än i Bollerup. Klockaren i dessa båda församlingar hade sin klockaregård själv ända till 1905, då han arrenderade ut den.

Handelsboden kommer till byn.

När kom den första handelsboden till byn? Vem upprättade den? Var låg den? Vilka ändrade levnadsvanor medförde den?

hon var
+ född i Bollerup *här!* hade den tidigaste kända handelsboden i Bollerup. Den låg inte så långt från byns äldsta skola, *på 1870-talet* *och upprättades*

Den
~~Denna den förste handelsbodsinnehavaren i Bollerup försålde sådant som behövdes i ett statarhem. Av allt att döma upprättades handelsboden på 1870-talet.~~

På 1880-talet och ända till ett gott stycke in på 1900-talet hade Kerstin Persson diversehandel i byn. Denna handelsbod var inrymd i statarbostaden "Långholmen", och i början var de varor som försålles i den avvägda i påsar.

Den första tiden gick Kerstin Persson ända till Ystad efter kakor som hon sålde i sin affär, men längre fram i tiden körde bagarna dit med dem.

Under hennes affärstid trädde lagen om meter m.m. i kraft (1889).

2
Då det omkring 1890 inte längre var lönt att väva tyg (~~Se en lätta under "Gillena" i~~) fanns inte sådant att köpa i byns affärer, utan man fick bege sig till affären i Hannas eller till affärerna i Tomelilla för att köpa det. Affärerna i Tomelilla var öppna även under söndagarna, ~~i Tomelilla~~

Även andra affärsrörelser fanns i Bollerup under längre eller kortare tid, rörelser av mindre omfattning,

M. 13803:32.

som tillhandahöll kakor och snus, bläck, pennor och andra småsaker. En försålde fotogen.

Det bläck och de pennor som försåldes i byn godkändes inte av läraren för skolbarnens behov. (~~Se under rubriken om böcker, särskilt "Var köptes de?"~~)

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Under tiden innan affär kom till byn måste barnen och kvinnorna om lördagskvällarna bege sig till affären i Hannas för att göra sina inköp. (~~Se om handelsboden i Hannas not på sidan !~~) (~~Se vidare under "Hur fick man tag i nyheter?"~~)

Har de omdämda förändringarna och nyheterna haft samband med inträffade goda år och i så fall när? De högkonjunkturer som följde efter krigen omkring 1870 och 1914 har givetvis haft sin stora betydelse.

I Hannas fanns affärsrörelse på 1870-talet, ^{som} ~~han~~ som drev ~~den~~ ^{han} ~~hätte~~ Måns Isaksson. Denne flyttade sedan till Amerika. Vidare fanns kringströvande personer som sålde kakor och dylikt. ^{annen} ¹⁸⁸²⁻⁸³ En handelsbod inrättades i Hannas av Per Nilsson. Affären kom till 1882-83. Denna affärsman var inte född i Hannas utan i Eggestad, Tolånga.

När den nya tiden i övrigt kom till Bollerup.

=====

av författaren Harry Rydbro

FOLKPLUGSARKIVET
Institutionen för folkplugg
ning vid Lunds universitet

Lagman Sylvan tog initiativet till skogsplanterandet. Han var godsets ägare 1844-79. Han planterade skog å de sandmarker (i andra socknar än Bollerup (Kverrestad): godset hade nämligen mycket jord i andra socknar förr) som tidigare gav ringa eller intet utbyte.

Detta fick följderna, att då skogen vuxit upp kunde godset vid sin såg få virke som användes vid egendomen.

1845 lär man ha fått den första "riktiga" skolläraren i Bollerup. Han var samtidigt klockare. Från 1873 har dessa båda befattningar varit skilda åt. (I Ullstorp har man däremot alltid haft självständig lärarebefattning.)

Den år 1873 anställda klockaren var examinerad vaccinator.

På 1860-talet hade lagman Sylvan brännvinsbränneri å godset.

Före 1868 hade man brännvinsutskänkning i en krog vid kyrkan. Den togs bort när man detta år renoverade kyrkan. Här tog kyrkobesökarna mängder av supar. Även Sven Skräddare hade brännvinsutskänkning.

Omkring 1885 fick man den första telefonen till byn. Linjen gick direkt till Tomelilla. (Telefonstation kom till byn 1914-15.)

Åren kring 1890 började man vid inhägnande använda sig av ett slags företrädare till våra dagars taggtråd. Taggar-na å den var av plåt.

In på 1890-talet försvann det gamla bruket att godsets anställda fick stryk en och annan gång. Samtidigt försvann den så kallade godsförvisningen, något som kunde drabba arbetare som av någon anledning misshagade godsägaren. De fick till exem-

pel ett betyg, som omöjliggjorde ny anställning på annat håll.

1902 blev golset lantbruksinstitut.

Samtidigt slutade man upp med att ha oxar som dragare vid egendomen (men man hade dem kvar längre vid en utgård i Kverrestad).

Efter 1902 kom det nuvarande sågverket till. (Tidigare hade man ramsåg, som drevs med vattenkraft.)

Sockenbiblioteket kom till 1904.

Man började då med hundskatt, vilken användes för inköp av böcker till biblioteket. (Se artikeln om andlig odling angående Sven Skräddares utlåning av böcker !)

1910-11 försvann hoveriet.

1912 upprättades en lantbruksskola vid institutet.

1914-15 kom telefonstation till byn. (Se föregående sida angående när första telefonen kom till byn !)

Vid samma tid kom elektriskt ljus och elektrisk kraft till institutet.

1915 blev Bollerup postanstalt. Tidigare var postadressen : Bollerup, Tomelilla. Före 1904 var den Svenstorp.

(Se vidare under " Vad har staden och de uppväxande stationssamhällena haft för betydelse?" angående postförhållandena !)

Omkring 1915 slutade man upp att mala vid institutets väderkvarn. Anledningen till detta var att det inte längre var förenligt med lönsamhet.

Omkring 1916 förvärvade institutets chef, direktör Johnsson, Bollerups första lastbil. Den var en tysk armebil, som använts i kriget. Den hade massiva gummihjul. Det berättas, att det var åtskilliga gods på Österlen som köpte sådana bilar.

Som stattharl vid Övrabyborgs gods i början av detta sekel.
=====

av författaren Harry Rydbrö. **FOLKLIVSARKIVET**
Institutionen för folkforsk-
ning vid Lunds universitet

En person som var anställd såsom statare vid Övrabyborgs gods under åren 1901-1905 har berättat följande för mig.

Förutom en viss kontant lön hade han även lön i form av naturaförmåner. Den kontanta lönen belöpte sig till 140 kronor per anställningsår, och därutöver erhöll vederbörande en summa av fem kronor.

Den sistnämnda summan var så kallade verktygspengar, och den utgjorde ersättning för de verktyg, som stattharlen enligt gällande bestämmelser själv höll sig med.

Det var bestämt att stattharlen själv skulle hålla sig med spade, skyffel, gödselgrep samt hötjuga. Ävenledes hörde det till att han för sitt eget bruk skulle hålla en sylhacka, men eftersom ett sådant verktyg inte användes så mycket, var det i allmänhet struket från listan över stattharlens egna verktyg.

Förutom den del av lönen, som betalades ut i riksbankens prasslande sedlar eller i klingande mynt, erhöll stattharlen 1200 kilo säd.

Den största delen av sädestilldelningen, 800 kilo, var råg, och de 400 återstående kilona var korn.

Min uppgiftslämnare betonade, att det i bostadsavseende var synnerligen väl sörjt för stattharlarna vid godset. Efter dåtida förhållanden var bostaden bra, och den var ävenledes stor så det räckte till.

Den bostad som var och en av stattharlarna hade till sitt förfogande bestod först och främst av en stor stuga (d.v.s. ett stort rum). Vidare hörde en liten kammare till bostaden, och ett litet kök hade stattharlen även att förfoga över.

Det var inte överallt som där fanns golv av bräder i godsens statarbostäder vid den här tiden, men i det här godsets statarbostäder fanns där brädgolv.

Statkarlen behövde inte riskera att frysa i den bostad han disponerade över, ty hans tilldelning av bränsle gjorde säkerligen skäl för beteckningen riklig. Även under kalla år räckte hans bränsletilldelning väl till, vinterns köld kunde hållas på vederbörligt avstånd.

Både torv, stenkol, bokved och risved (baska) bestod godsherren sina statkarlar med. Tilldelningen av torv bestod av 40 hl, och 1500 kilo stenkol fick varje statkarl till sitt förfogande.

1 $\frac{1}{2}$ kubikmeter bokved hade en statkarl att elda upp för det ena eller andra ändamålet. Den veden var av andra sorteringen. Den risved som statkarlen hade sig tilldelad utgjordes av två lass, och det var alls inte några små lass det här var frågan om.

När baskan hade huggits upp, kunde där om det vil-
le sig väl bli lika mycket ved av den som den direkta tilldel-
ningen på 1 $\frac{1}{2}$ kubikmeter.

En trädgårdstäppa hörde till varje lägenhet. Den var väl tilltagen, så att statkarlen kunde odla en hel del av den ena eller andra sorten i den.

Trädgårdsbiten kunde han således med vissa skäl kalla sin egen, och likartat var förhållandet beträffande ett annat stycke jord. Han hade nämligen ett stycke jord, som han kunde sätta potatis i.

Det jordstycket var till storleken ett kvarts tunnland.

Mjölk ingick också i statkarlens naturaavlöning, och varje dag kunde han hämta 3 liter söt mjölk. Först efter den tid jag här rör mig med blev det ordnat så, att stataren förutom

den söta mjölken även hade tilldelning av skummjolk.

Det här nämnda var alltså hans avlöningsförhållanden.

Beträffande statkarlens arbete så påbörjade han det vid femtiden på morgonen. Han hade nämligen en timmes stalltjänst att fullgöra, innan uttryckningen till arbetet ägde rum klockan sex.

Det här gällde tiden emellan den förste april och den förste oktober. Arbetet för dagen avslutades då klockan halv åtta på kvällen.

Under den mörkare tiden på året, det vill säga mellan den förste oktober och den förste april, var det uttryckning en halv timme senare. Då slutade arbetet för dagen klockan sex.

Året runt, alltså både under den ljusare och den mörkare tiden, var middagsrasten en och en halv timme.

Emellertid var det ordnat på det sättet att inga andra måltidsraster hölls under vinterhalvåret. Det fick då räcka med rasten mitt på dagen.

Under sommarhalvåret hölls det emellertid måltidsrast både under förmiddagen och under eftermiddagen. En halv timme lång var måltidsrasten både när det var tid för frukost och när det var tid för "merafton".

En av de dugligaste statkarlarna, ibland en äldre, ibland en yngre, var förmansdräng.

Till hans åliggande hörde bland annat att "fåra upp", och alltid kunde förmansdrängen åstadkomma spikraka fåror, även om marken gick i vågor såsom ett upprört hav, när det stormar som mest.

Förmansdrängen hade omkring 50 kronor mer i lön om året för sin förmanssyssla, men naturaförmånerna var likadana för honom som för de andra statkarlarna.

De förmånerna var likaledes desamma för snickaren, kuskén och ladugårdsföreståndaren. Den kontanta lönen varierade emellertid en del för dessa befattningar.

Numera finns det inte längre några som kallas för statkarlar vid Övrabyborgs gods, och ej heller finns det några på andra platser här i Sverige. Sedan några år tillbaka är den yrkesbetäckningen försvunnen. Den har efterträtts av andra.

(I stort sett gällde de uppgifterna även för statarna vid Bol-
lerups gods under samma tid.)

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

Råghuggning på Bollerups gods under 1890-talet.
=====

av författaren Harry Rydbro. FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folkvård
och folklivsforskning vid Lunds universitet

I "den gamla goda tiden" kunde på en och samma gång 30-35 par vara sysselsatta med att hugga råg på Bollerups gods. På den tiden var den stora gården uppdelad i bland annat nio vångar, och var och en av dem var på omkring ett hundra tunnland. Godsets ägare var då Peter Hjalmar Sylvan, och han kallades vanligen "patronen".

Det var inga små rågåkrar det var frågan om, och arbetsdagen var högst betydligt längre än vad den är nu. Redan klockan halv sju på morgonen började arbetet, och inte förrän klockan halv åtta på kvällen var arbetsdagen slut.

Ingen rast förekom under förmiddagens huggande, det gällde att hålla i tills middagsrasten tog sin början klockan halv tolv. Sedan var det middagsrast i två timmar.

Det förefaller ju som om den här rasten var rätt så rundligt tilltagen, men man får komma ihåg, att arbetsfolket går de skulle bege sig från och till arbetsplatsen under dessa två timmar. Avståndet mellan fältet och hemmet var ibland rätt betydande, och det tog sin tid att gå vägen.

Under middagsrasten slipades vidare liarna, och för det ändamålet var tre stycken slipstenar uppställda vid gården. I regel drog kvinnorna slipstenen åt de karlar de band efter ute på rågåkern.

Eftermiddagens arbete höll så på tills det var tid för meraftonmålet, och detta intogs mellan klockan fyra och halv fem.

Under den tid skördearbetet pågick bestod då godsets ägare en "bleckare" åt både männen och kvinnorna. En "bleckare" var namnet på den väl tilltagna sup som det bjöds på.

De manliga skördearbetarna tog sin "bleckare" i bot-

FOLKIVÅRDET
Institutionen för folkvård
något vid Lunds universitet

ten, och en del av kvinnorna var inte sämre än att de gjorde den sällskap. Några kvinnor nöjde sig emellertid med att läppja på sitt brännvin, och där fanns även sådana binderskor, som avstod sin "bleckare" åt någon manlig god vän i sällskapet.

Nästan alltid var det kvinnor, som band rågen efter huggarna. Varje huggare hade en som band.

Det gick an för de som gick i början av den långa raden och högg, men säkert var det inte för roligt att hålla till bland de sista. Det var det allra tyngsta arbetet.

Troligen låg den tanken nära till hands för de senare att slarva i väg lite för att lättare kunna hinna med, men eftersom ladufogden höll till bland skördefolket nästan jämt, ledde säkerligen inte sådana tankar till handling.

Och ladufogden var inte den enda arbetsledaren ute på rågfältet. Ofta var förvaltaren ute på inspektion, och han kom alltid ridande. Till sitt förfogande hade han två nummerhästar på godset.

Emellertid så fick armarna en stunds vila på de trötta huggarna, då en "mo" blev avklarad och de gick tillbaka för att begynna på en ny.

Sedan rågen bundits sattes den omedelbart i långskylar, och de som hade det arbetet på sin lott var fjorton - femton års pojkar och sextio-sjuttio års män. En bar ihop efter tre par och de äldre höll efter de unga pojkarna, så att raderna med skylarna inte blev alltför krokiga.

Så var det räfsarnas tur, och sammanlagt fanns där sex hästräfsor på godset. En och annan gång kördes de av äldre, men för det mesta var det unga pojkar som skötte dem.

Folket hade gett de där hästräfsorna namn såsom "Knivskaftet", "Stigbyggeln" och "Trästaken". Den som fick hand om den sistnämnda räfsan kunde vara övertygad om, att han hade besvärligheter nog för den dagen. Till sist samlades "rum-porna" (räfssträngarna) ihop, och de som skötte det arbetet var nästan alltid kvinnor.

Väktaren vid Bollserups gods i " den gamla goda tiden " .
=====

av författaren Harry Rydbro.

FOLKLIJDAKKIVET
Institutionen för folkforsk-
ning vid Lunds universitet

Den som i våra dagar kommer genom byn i Bollserup på sin nattliga färd möter inte någon som håller vakt över godset. Det är nu drygt tjugofem år sedan den siste väktaren slutade sin ensamma nattliga tjänst vid Lagmannen Tage Ludvig Sylvans lantbruksinstitut. (I samband med uppförandet av det nuvarande bostadshuset för lantbruksskolans elever organiserades arbetet om för vaktmästaren. Denna elevbostad uppfördes 1926, och väktarbefattningen upphörde då. Väktaren blev i stället vaktmästare för bl.a. elevhemmet.)

Hur vädret än var och under alla årstider gick väktaren sina regelbundna turer mellan byggnaderna vid godset.

På 1890-talet började han under sommarhalvåret sitt patrullerande klockan tio på kvällen, och sedan var det för honom att hålla på tills klockan fyra på morgonen.

Under vinterhalvåret slutade han sin väktartjänst vid samma tid, men han började den då en timme tidigare.

Under utövandet av sin nattvaktssyssla var han den ende arbetare, som var upptagen av något arbete för godsets räkning, men vid tretiden på morgonen började de första av de andra infinna sig.

Det var ryktarna som vid denna tidiga timme började sitt arbete för dagen. När det var dags för mjölkerskorna att sätta i gång med mjölkningen av de många korna på godset en timme senare, hade ryktarna hunnit med att gödsla ut samt att ge kreaturen halm.

Det gick emellertid inte för sig för väktaren att ställa sig att prata alltför länge med ladugårdsarbetarna.

Även om de tillsammans hade intressanta saker at

avhandla, även om det var roligt att prata en del efter de ensamma timmarnas tjänst, så visste han vad som gällde för honom. Han måste sköta sin tjänst, han var tvungen att fortsätta sin vaktpromenad.

Under det han gick sin rundtur och med vana ögon och öron registrerade om allt var som det skulle, var det även annat som åvilade honom.

Vid varje full timme skulle han tuta i det horn, som han förde med sig för ändamålet. Hornet, det gamla byalagets horn, var ingen liten sak. Det var omkring en halv meter långt och det var gjort av koppar.

Varje gång väktaren blåste i hornet tutade han i det lika många gånger som klockan var antal timmar. Således tutade han tolv gånger när klockan blev tolv.

Längre fram i tiden slopades det där tutandet, och i stället för hornet erhöll väktaren ett ur som bars i en rem. Uret var så konstruerat att en pappersremsa i det stämplades, när nycklarna till det vreds runt. Därigenom kunde "patronen kontrollera, om väktaren skött sin vakttjänst tillfredsställande.

Nycklarna till uret fanns på sex olika ställen utmed väktarens promenadväg. Det första stället var i kostallet. De andra platserna var : vid svinhuset, i häststallet, i vagnstallet, nere vid smedjan och vid östra gaveln på nya slottet. Uret " drogs" var tjugonde minut, och varje rundtur tog således två timmar.

Liksom en del andra människor ur den samhällsklassen var godsets ägare, Peter Hjalmar Sylvan, en person som utförde en betydande del av sitt arbete om natten.

Han gick i regel inte till sängs förrän långt ut på natten, och till följd därav var han ju personligen i tillfälle att kontrollera att väktaren inte somnade från tutandet

och vakttjänsten.

Var det så att vädret var dåligt, brukade vaktaren vara iklädd den kappa som godset höll honom med. Vaktaren var inte beväpnad på något sätt, men ibland hade han en hund med sig på sina rundturer.

Där var fullt upp att göra för vaktaren under det han gick sin väg mellan godsets olika byggnader. Många djur fanns där att se efter, och emellanåt var där något som krävde hans ingripande.

I vagnsstallet såg vaktaren fyra stycken vagnshästar och två "ölännningar". Dessutom fanns där ridhästar.

Arbetsstallet hade många fler hästar. Vaktaren såg två hingstar från Flyinge, när han tittade inom där med sin lykta, och han såg även tio- tolv unghästar. Arbetshästarna uppgick till en tjugo-tjugofem par, och för fölston fanns där sex boxar.

Även stutar användes såsom dragdjur på den tiden, och omkring tio par sådana stod i "studalan". I kostallet fanns ett stort antal djur, som vaktaren hade att kasta ett öga på.

Kornas antal var mellan två hundra femtio och tre hundra. I kostallet fanns även de tre hästar, "Ornen", "Blis och "Stina", som användes där.

Med såväl stort som smått fanns där omkring sjuttio får i fårhuset, och av svin var där två hundra femtio-tre hundra stycken.

Således var där många djur, som vaktaren som hastigast skulle se efter, men där var även annat som krävdes av honom. Var där någon som behövde väckas vid bestämd tid, så skulle han göra det.

Och då godsägaren skulle bada, värmdes vaktaren badvattnet åt honom. Det var alls inte fråga om en åtta tim-

FOKINVOARKIVET
Institutionen för folkvetenskap
vid Lunds universitet

mars arbetsdag för någon vid den här tiden. Detta gällde i särskilt hög grad för väktaren.

Efter att ha slutat sin nattliga tjänst klockan fyra på morgonen, stannade han hemma tills vid nio-tiotiden på förmiddagen, då han tog itu med sitt dagarbete.

Och sedan arbetade han såsom mjölnare vid godset hela dagen. Detta gällde vardagarna. Om söndagarna när gudstjänsten skulle äga rum i Bollerups kyrka på förmiddagen, gick väktaren från sin vakttjänst direkt till kyrkan för att elda i den.

Samtidigt som han var väktare och mjölnare var han således kyrkovaktmästare. Den lön han åtnjöt som kyrkovaktmästare var verkligen blygsam. Han hade en tunna råg om året för den tjänsten. Det var knappt med betalningen för arbetet på den tiden.

av författaren Harry Rydbro.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för Folklivsför-
ning vid Lunds universitet

I "den gamla goda tidens" Bollerup var prästmännen, kyrkoherde Lobin och hans företrädare i ämbetet, kyrkoherde Adrian, myndiga herrar med betydande lärdom, och de intog till följd av detta och i kraft av sina ämbeten en odiskutabel ställning som andliga överhuvuden.

Av det stora flertalet "vanliga" personer betraktades de som ett mellanting mellan Gud och människor, och klyftan mellan prästmännen och det "vanliga" folket var hart när oöverstiglig, men han umgicks flitigt och otvunget med godsägaren Peter Hjalmar Sylvan.

Denne intog till följd av sin förmögenhetsställning en obestridd plats som socknens främste i den på materiella faktorer grundade världen.

På grundval av sinsemellan vitt skilda erfarenheter ur de högre samhällsskikten vidgade de under animerat samspråk ständigt sin horisont och trimmade sin intelligens.

Och då representanter för de sköna konsternas värld inbjöds till Bollerups förnämliga corps-de-logi, kunde de två ytterligare finslipa sin intelligens genom tankeutbyte med den tidens briljantaste hjärnor.

För att nämna ett par redan då kända och välkända personer, som gästade Bollerup, omnämner jag författaren August Strindberg, obestriddligen en av Sveriges snillrikaste diktare genom tiderna, samt apotekaren Salomon Smith, musices professor, hedersledamot av Musikaliska akademien m.m.

Smith, vars utomordentligt vackra basstämma gjort honom europeiskt ryktbar, var släkt med godsägare Peter Hjalmar Sylvan.

Kyrkoherde Lobin fann det förenligt med sin präster-

FOLKSKOLAN
Institutionen för folk-
skoleforskning vid Lunds universitet

liga värdighet att hålla populärvetenskapligt betonade föreläsningar i Bollerups skola, och jag finner det inte så svårt att med fantasiens hjälp förflytta mig omkring femtiofem år tillbaka i tiden för att skåda hur det hela avlöpte.

Uppe i katedern stod kyrkoherden, myndig och lärd med filosofiska och teologiska examina bakom sig, och nere i skolsalen satt det vördnadsfullt lyssnande folket, representerande de valkiga händernas månghövdade arbetsskara.

En väl tilltagen brasa i kakelugnen svarade för att ingen behövde frysa, och osande fotogenlampor spred ett sparsamt och hemtrevligt sken över de församlade.

Bristen på skolutbildning utöver folkskolan, vilket absolut inte är detsamma som frånvaron av förutsättningar för sådan, kompenseras hos de intelligentaste av åhörarna genom ett intellekt, vilket fått sin prägel av studier i livet, kompletterade av en i vissa fall betydande beläsenhet.

Åhörarnas universitet var livets hårda skola, vad de med brinnande håg tillägnat sig i böckernas omätliga värld var för dem dubbelt dyrbart därför att de köpt det med möda och vakande timmar.

Vaket följde de med kyrkoherdens sifferspäckade utläggningar, kollationerade dem så långt detta var möjligt, och vid tillfällen då föreläsarens och åhörarnas åsikter fjärmade sig alltför mycket från varandra resulterade detta i en diskussion, som med all önskvärd tydlighet underströk att steget mellan teori och praktik många gånger inte allenast är långt utan vad värre är --- nära nog omöjligt att ta.

Resultatet av föreläsningarna motsvarade inte de kanske alltför högt ställda förhoppningarna, måhända beroende på att den värdige prästmannen visade sig vara före sin tid, och det varma intresse varmed han från början omfattat denna form av kunskapsspridande slocknade så småningom och föreläsningsverk-

Kro Sven Skräddare

samnsten upphörde.

Nöjan här!

FOLKLIVSARKIVET
Institution för folk-
livs- och kulturhistoria

Vid denna tid var Sven Skräddare bosatt i Bollerup, och en del av sin blygsamma inkomst använde han för inköp av böcker åt sin sjuke son, som i böckerna fann en möjlighet att i fantasien uppleva det som den hårda verkligheten inte unnade honom, (ett för övrigt långt ifrån ovanligt motiv för för-sjunkande i böckernas översködliga värld)

Efterhand fick Sven Skräddare ett efter dåtida förhållanden betydande bibliotek, och hans hem fick karaktären av en liten kulturhård, främst därigenom att byns innevånare lånade böcker av honom. ^{ty} sockenbiblioteket kom till först 1904, då den nuvarande skolan blev uppförd. ^{och då man} Man lade då skatt på hundarna, ^{för vilken man sedan} och för hundskatten köpte man böcker till biblioteket. ^{Man hade} *, ^{men} även därigenom att högläsning förekom för en skara människor, mer eller mindre bevandrade i läskonsten, ^{så} som samlades i hans hem under kulna höst- eller vinterkvällar.

Då den föredragande kom till ett högviktigt ställe i boken, avbröt skräddaren arbetet vid nål och tråd, var-efter han själv öste ur sin levnadsvisdoms brunnar genom att kommentera texten för den uppmärksamt lyssnande åhörarskaran.

Här!

Kolportörerna hade inte Bollerup som ett av sina mest lysande försäljningsområden, ty de böcker som fann ägare i socknen förvärvades uteslutande på de bokauktioner, som vissa bokförlag fann det förenligt med sina intressen att hålla i skolans lokaler under något års tid.

Intresset för olika slags läsning kunde rubriceras som betydande, och både böcker och tidningar hade sina trogna anhängare.

Vad den nyhetsförmedlande lektyren anbelangade, så var inget naturligare än att de flesta tidningsläsarna fann det för gott att taga del av det Ystads Allehanda hade att upplysa om, ty redan vid denna tid intog den tidningen en klart

dominerande ställning i bygden i sin egenskap av en vederhäftig upplysare om vad som timat i världen och bygden.

Efter att ha tagit del av en mängd profan literatur, karakteristisk för 1890-talet, gör man sig inte skyldig till överdrift, om man avger omdömet att vad de historiska romanerna anbelangade, så spelade fantasien hos författarna många gånger en mera dominerande roll i dem än förekomsten av historiska fakta.

Men varje tid, och till och med varje samhälls-
klass, har ju sitt speciella behov att tillgodose i böckernas
exceptionellt rika värld, ett behov som visst inte alltid är av
höggradigt komplicerad beskaffenhet, men i vilket fall som helst
så ligger det utanför ramen för denna artikel att analysera och
fastställa det.

Folkvetenskap
Institutionen för folkvetenskap
ning vid Lunds universitet

Glimtar från hoveriets dagar i Bollnäs.

av författaren Harry Rydberg.

Hoveriet, ett tungrott föråldrat system, var rå-
dande ända fram till 1910-11.

Att hoveribönderna fann det förenligt med sina
intressen att dröja med införandet av jordbruksförbättringar
tills att de fick friköpa gårdarna (se angående detta under
" Varför infördes nyheter och förbättringar i endast ringa om-
fattning på hoveriböndernas gårdar ? " !) måste ju med all nöd-
vändighet få konsekvensen att avkastningen inte blev så lysan-
de.

Bönderna lade emellertid stor vikt vid att ha
sina hästar i prima kondition. Det hörde till vanligheterna att
de hade ett fölsto och utom detta två arbetshästar på sina 30-
tunnlandsgårdar.

Omkring 1890 hade bönderna i regel tre kor, li-
ka många kviöor samt därutöver åtminstone en grissugga. Smågrä-
sarna brukade man avyttra på marknaderna i bygden.

Med tanke på att på 1880-talet var det inte frå-
gan om att födra korna med gröpe eller annat kraftfoder (se
under " Omläggning av jordbruksproduktionen m. m. " angående god-
sets kor !) är det en enkel sak att sätta sig in i på vilken
nivå boskapsskötseln stod hos denna tids hovgårdabönder.

Bönderna hade förhållandevis många tjänare att
avlöna på sina gårdar (se artikeln om inhöstandet angående det-
ta !) och det ekonomiska utbytet av deras slit var inte mycket
att skryta med.

Så gott som hela året fick fortlöpa under knapp-
hetens kalla stjärna, och den kost man levde på kunde inte ru-
briceras som överflödande god och riklig, ja det är underkastat
tvivel om den kunde betecknas som fullvärdig ur näringssynpunkt

Men julafton (och nyårsafton) firade man i det materiella överflödets tecken, och sett mot bakgrunden av att den dagen slutade drängarna sitt arbete vid middagstid, är det naturligt att detta var något som man längtande såg fram emot månader i förväg.

Och för böndernas egen del var förhållandet detsamma beträffande Äldermansgillena. (Se under rubriken " Äldermansgille " !)

Bönderna hade nämligen fått åliggande av godsägaren att gemensamt handhava och förvalta vissa angelägenheter, såsom broar, vägar, vattningsställen för kreatur och utmarker.

Och sedan sammanträdets dagordning klarats av trakterades männen (kvinnorna var ej med) med ett och annat.

Förutom Äldermansgille unnade man sig även nöjet att ha andra tillställningar, såsom höstagille.

(Se vidare min artikel om godsats höstagille !)

Hövgårdabönderna hade det som sagt synnerligen knappt i ekonomiskt avseende. De fick det dock bättre ställt i och med att sockerbetsodlingen kom riktigt i gång, även om det dröjde ända tills de fick friköpa gårdarna innan större förbättringar i ekonomiskt avseende uppträdde.

av förf. Harry Rydbrö.

På den tiden hoveriet existerade fanns det sammanlagt 25 stycken hovgårdabönder, som löd under Bollerups stora gods.

Arrendet för de gårdar de brukade, erlade hovgårdabönderna på det sättet, att de fullgjorde dagsverksskyldighet på godset. Det var emellertid inte nog med det. Förutom dagsverken skulle vissa körsior utföras.

I och med att bönderna erlade sitt arrende på det här sättet, behövde de inte betala någon del av det i pengar. Detta gällde hovgårdabönderna.

Men för dem som bodde i Gärarp (Bollerups Gärarp, detta till skillnad från Tosterups Gärarp) var det så, att de erlade en stor del av arrendet i kontanter. Vidare fullgjorde dessa bönder ett mindre antal dagsverken.

Bönderna i Gärarp skilde sig från de andra även i det avseendet att de inte hade någon dräng, som arbetade på godset varje arbetsdag på året.

Alla hovgårdabönderna hade inte lika stort arrende på sina gårdar. Arrendet stod i förhållande till det värde som satts på gårdarna, när bönderna efter att ha bott samlade i Bollerups by flyttade ut runt omkring i socknen. (Denna utflyttning ägde rum på 1850-talet.)

Då bönderna tilldelades gårdar ute omkring i Bollerup, så erhöll de dem genom lottning.

De två hovgårdabönderna i Norratorp och Västratorp hade inga nummer på sina gårdar, men sådana fanns däremot på gårdarna både i Södragårda och Östratorp.

Då där fanns sexton gårdar i den långa dubbla rad som Södragårda bildade, var följaktligen gårdarna där numrerade

från ett till sexton.

Det första numret i Södragårda hade den gård, som i våra dagar innehas av Emil Lundgren. Numrerandet var gjort så, att sista numret var satt på den gård som nu har Emil Persson såsom ägare. Sista gården i Södragårda hade således numret sexton, och nummerna fortsatte i Östratorp.

I den delen av socknen kunde man räkna sju stycken hovgårdabönder, och numrerandet där slutade så att sista numret hade den gård, som Viktor Svensson äger i våra dagar.

Hovgårdaböndernas lantbruk var på trettio tunnland vardera. Hemma vid de gårdar de brukade hade de nitton tunnland, och den övriga jorden hade de ute på andra ställen i socknen.

Emellertid var det inte så enkelt ordnat att varje bonde hade sina elva tunnland utmark på endast ett ställe. Det var synnerligen noga med att var och en skulle ha sin del både av den jord som var verkligen bra och av den som inte var särdeles prima.

Detta hade den konsekvensen att varje bonde hade sin utmark fördelad på sex stycken lotter.

Varje bonde i Gärarp hade skyldighet att fullgöra tio stycken mansdagsverken om året. Dessa fullgjordes om hösten, då godset hade ett särskilt stort behov av arbetsfolk. Vid samma årstid tog godset ut de tjugo kvinnodagsverken, som varje bonde i Gärarp likaledes stod uppskriven för.

Men för de bönder som inte betalade en stor del av sitt arrende i pengar var naturligtvis dagsverksskyldigheten mycket mera omfattande.

Vad mansdagsverkena anbelangade så var antalet av dem lika på gårdarna i Norratorp och Västratorp samt även på gårdarna i Södragårda utom på nummer ett och två.

Bönderna på dessa två gårdar samt bönderna i

Östratorp hade vardera tre mansdagsverken att fullgöra varje vecka under vintern. Kvinnodagsverkena togs ut efter gårdarnas värderingsvärden (taxeringsvärde är något som kommit till först under senare år.).

Den gård som hade att fullgöra det största antalet kvinnodagsverken hade inte mindre än 160 stycken per år. Sedan fanns där även bönder som klarade sig undan med 100 sådana.

Fast de här dagsverkena benämndes kvinnodagsverken så var det visst inte alltid så att det var kvinnor som fullgjorde dem.

I regel var det gårdens piga som arbetade vid godset, men det gick mycket väl för sig att ha en drängpojke där i stället för henne.

Arbetsledningen hade ingenting emot att saken ordnades på det sättet, ty en drängpojke var ju även om han var liten inte så bunden vid vissa arbetsuppgifter som en kvinna.

Arrendena var synnerligen dryga för hovgårdsbönderna, ty till följd av arrendebestämmelserna nödgades de ha förhållandevis många anställda på sina gårdar. På sina lantbruk hade de i allmänhet en dräng, en piga och en drängpojke anställda.

Omkring år 1900 hade en duglig dräng en lön på 200 kronor om året. Men var det så att han tog anställning på en gård, som hade anseende för att vara bra att tjäna på, kunde han låta sig nöja med en tia mindre. Så mycket kunde det vara värt att trivas på gården.

Vid samma tid var årslönen för en rask piga mellan 120 och 140 kronor.

Det förefaller som om de här årslönerna var ytterst blygsamma. Man får emellertid tänka på att penningens värde var ett helt annat på den tiden. Kronan var värd något då.

Att inskränka antalet arbetare gick inte för sig, ty gården hemma skulle ju också skötas och när godset ville ha folk gällde det att efterkomma order. Den som tredskades kunde bli uppsagd från sitt arrende.

Hovgårdabönderna höll sig själva med harv, gödselvagn, höstavagn och fjädervagn, när deras arbete på godset krävde detta.

Fjädervagnen hade de bruk för när de fått besked om att "skeppa". Detta var att köra skjutsar, till exempel till järnvägsstationen.

Dessa skjutsar, eller "äckjor" som de kallades, ingick ju i arrendet, och det största antal sådana som påvilade någon gård var 70 per år. Men det fanns även gårdar som endast hade 16 sådana.

Givetvis tog det olika lång tid att köra olika "äckjor". Många gånger tog sådana skjutsar en dag i anspråk. När det gällde en skjuts till Svenstorps station, så räknades den för en halv "äckja".

Inhöstandet på Bollerups gods under hoveriets dagar.
=====

av författaren Harry Rydbro.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsför-
ning vid Lunds universitet

När det på 1890-talet var tid att hösta in på Bollerups gods, så var det stallpojken i stallet för arbetshästarna som skötte om budandet till arbetet.

På kvällen dagen innan inhöstandet skulle ta sin början fick han ta en häst ur stallet och bege sig ut på en ridtur.

Det var emellertid inte enbart en nöjestur, han red omkring och budade godsets hovgårdabönder i Södragårda, Norratorp, Östratorp och Västratorp.

Det var inte alla godsets hovgårdabönder, som erhöill bud på en och samma gång. Stallpojken hade fått en förteckning med sig, en lista på vilken de som skulle budas stod upptecknade.

Och så red han omkring efter listans förteckning.

I Södragårda fanns de flesta hovgårdabönderna. Södragårda bestod på den tiden av sexton gårdar, och av dem erlade två riktigt arrende.

De andra fjorton gårdarna hade som bruket var under den tid hoveriet existerade viss dagsverkksskyldighet.

Det hände emellanåt att stallpojken fick hjälp med budandet i Södragårda. Det kunde nämligen hända att budet gick från den ene hovgårdabonden till den andre på budkavlevis, sedan den ridande pojken hade lämnat beskedet på första gården.

Att det var lämpligt att vidarebefordra budet på det sättet, berodde på att gårdarna i Södragårda då liksom förhållandet är nu låg i en lång rad.

Om det var så att alla hovgårdabönderna skulle budas, så hade stallpojken vidare att rida med order till en bonde

i Norratorp, likaledes till en i Västratorp samt till sju stycken i Östratorp.

Arbetsledningen på godset visste ju hur många som fått bud att infinna sig, men hur många av bönderna som kom var osäkert. Olika förhinder kunde komma på.

Vid uppställningen till inhöstandet på morgonen dagen efter budandet kunde så arbetsledningen se hur många som efterkommit dess kallelse.

Antalet hovgårdabönder som infunnit sig med hästar och vagnar kunde variera rätt så mycket, men för godsets egen del så hade det för det mesta 15-16 parhästar med vagnar.

Arbetsstyrkan delades så upp bland annat i lag, eller som det kallades "lässehåll".

Och så var det att ge sig i väg i rask fart ut på någon av godsets nio stora vångar.

De längst bort belägna delarna av vångarna låg på ett ganska avsevärt avstånd från godset. Men var vägen lång att köra för karlarna, så var i gengäld lassen inte imponerande.

Storleken på både skördelassen och höstavagnarna var i minsta laget, och hovgårdaböndernas vagnar var högst betydligt mindre än godsets egna.

Höstavagnarna räknades till det som hovgårdabönderna själva höll sig med när de arbetade på Bollnerups gods. (Se min andra artikel angående hoveriet !) Det låg i sakens natur att bönderna inte ville utföra mera arbete på godset än det de var tvingade till. Vad skulle de med stora vagnar till, när det mycket väl gick för sig att ha små sådana.

Alla höstavagnarna var förspända med två hästar, och godsets egna vagnar hade vardera två karlar, som stack upp kärvarna i vagnen.

Körsvennen ordnade i regel själv kärvarna i den vagn han körde, och så var förhållandet alltid när det gällde

hovgårdaböndernas skjutsar.

Institutionen för folkvett-
ning vid Lunds universitet

Dessa senare hade endast en lassare till var och en av sina vagnar, och de "lavade" ensamma kärvarna, som stacks upp till dem. Den som ordnade kärvarna i godsets egna vagnar hade däremot en piga till hjälp uppe i lasset.

Omedelbart efter varje höstavagn gick en kvinna och räfsade ihop de lösa strån, som inte kommit med när kärvarna stacks upp. Var det så att där var gott om arbetsfolk en dag, hände det att två stycken räfsade efter varje vagn.

Vid ändarna av vissa skylar låg där små stackar. Det var räfssträngar mellan raderna av skylar som samlats ihop där, och det arbetet hade klarats av innan inhöstandet tog sin början.

Och sedan all sälen blivit hemkörd till godset, räfsades hela fältet med hästräfsorna. Ordentligt skulle det bli

När lasset blev färdigt bands det med hjälp av "lassmen", så att det skulle kunna bli på vagnen något så när ordentligt.

Då och då gick hemfärden emellertid med sådan fart att lasset slängde hit och dit, och vid framkomsten till den stora logen "Nyala" (tonvikt på den sista stavelsen) kunde där då vara rätt så underliga former på höstalasset, som såg så "vällavat" ut ute på fältet.

Huvudsaken var emellertid att höstalasset kom hem utan att alltför mycket av det tappades under vägen.

I "Nyala" lassades så kärvarna av, och de vidarebefordrades inåt och uppåt av arbetarna.

Under kärvarnas långa och påfrestande langning kunde det inte undvikas att banden stöttes upp på en hel del av dem. Kärvarna var ju handbundna, och de kunde inte tåla hur mycket som helst.

För att då komma ifrån en alltför stor oreda in-

ne i logen måste de upplösta kärvarna samlas upp emellanåt.

Vid inhöstandet på Bollerups gods behövdes det många människor vid den här tiden. Och hovgårdabönderna hade drängar anställda, drängar som hade kost och logi hos dem men som " gick vid godset " många arbetsdagar på året. De drängarna utgjorde en god del av " patronens " arbetsstyrka.

av författaren Harry Rydbro.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsförk-
ning vid Lunds universitet

För de människor som levde för hundra år sedan var livet förvisso problemfyllt så det räckte till. Ingen tvekan behöver råda om den saken.

Deras liv gestaltade sig i allt väsentligt på ett sätt som vi moderna människor har svårt att göra oss en riktig föreställning om.

Som sagt fanns där problem i översvallande mängd, men ett lyste dock med sin totala frånvaro för dem, ett som i våra dagar är besvärligt nog för somliga, nämligen fritidsproblemet.

Grundförutsättningen för det, fritiden, var till alla delar ett okänt begrepp.

Söckendygnen indelades då inte såsom förhållandet är nu i de tre huvuddelarna arbete, fritid och sömn. Det blev endast arbete och sömn.

Detta framgår med all önskvärd tydlighet, då man ägnar en tanke åt hur lång arbetsdagen kunde vara då. Under slättertiden tog arbetet till exempel sin början redan klockan tre på natten, och det höll på ända tills solen sjönk vid horisonten.

Det är ju tydligt och klart att med en så lång arbetsdag blev det minimalt med tid över att sova ut på. Och fritiden, ja den blev till följd av detta ännu mindre, den blev helt enkelt ingen alls.

Arbetsdagen avtog emellertid under årens obevekliga gång, och främ på 1890-talet kunde man med lite god vilja skönja något som kunde rubriceras som fritid, visserligen knappt tilltagen men ändå.

Och inget var naturligare än att flickorna och ungdomarna kom samman för att på ungdomens sätt och i gemenskapens

tecken fördriva fritiden och förlusta sig med de enkla medel som stod till förfogande.

Ofta blev de sista dagarna i den långa arbetsveckan lite mindre grå för ungdomarna genom tanken på det roliga, som väntade vid lördagens dans.

Och då den efterlängtdade kvällen var inne gjordes en hastig toalett, karlarna drog sina läderstövlar på (de var den vanliga fotbeklädnaden !), tog den mer eller mindre söta fästmän i ett stadigt men ändå ömt grepp om armen och så gav man sig med raska steg i väg till någon tom loge.

Och efter tonerna från en fiol eller ett astmatisk bälgaspel svängde ynglingarna om med flickorna på loggolv, så att dammet stod i skyar kring dem.

Sankt Byråkratius hade inte nått så långt i sin blomstring, och dansen var inte kringgärdad av besvärliga bestämnelser.

Den tog till exempel inte sin början på fixerad tid, det fick bli som det föll sig. Och inga uniformerade ordningsvakter verkade dämpande på stämningen.

Under sommarhalvårets söndagar fann ungdomen det förenligt med sina intressen att dansa utomhus.

Förr i tiden hade den fått sig en höjd anvisad ute i Tingbackarna att svänga runt på, men vid den tid jag här rör mig med höll man ofta till i " västra planteringen", på en plats väster om vattentornet.

" Dansbanan " var primitiv så det förslog, men den fyllde sin uppgift trots att den endast bestod av tilltrampad jord.

Men lika litet som det var aktuellt med fixerade tider var det fråga om en bestämd " dansbana ".

Emellanåt trampades takten under stöj och stim närmare i sydvästra hörnet av väggörset i byn. Där var gott om sväng-

rum för de levnadsglada ungdomarna, och förhållandet var detsamma då man någon kväll enades om att hålla till direkt på landsvägen.

Huvudsaken var att man hade roligt av hjärtans lust och att den i vanliga fall blygsamma trafiken inte hindrades på något sätt.

Och för de ynglingar som smärtsamt erfor att de sprittande tonerna från dragspelet eller fiolen inte var tillräckliga för att skingra deras svärmod och locka fram glädjen fanns det medicin, som åtminstone för stunden fyllde sin uppgift.

Jag tänker här på den populära sort av spirituos, som går under namnet brännvin.

Det var före " Brattens " tid och Backus dyrkades enligt dåtidens sed ganska flitigt, i synnerhet vid lite festligare tillfällen.

Och inte kan man säga att inträdesbestämmelserna uppmuntrade till nykterhet, ibland hände det exempelvis att inträdet till en logdans var femtio öre och för detta belopp fick de därtill hågade gratis dricka så mycket brännvin de kunde hålla i strupen.

De ynglingar som anlänt till dansplatsen från närliggande orter tolererades så länge de höll sig på mattan.

Men om de efter brännvinsförtäringen var ohämmade nog att alltför ohöljt uppvakta byns egna fagraaste tärnor, hägrade de utsikterna för dem, att de fick anträda den snara hemfärden pryddligt dekorerade med åtminstone ett blått öga.

Den starkares rätt var den allenarådande.

Om ett par svartsjuka rivaler fann att deras situation inte ljusnade av åkallandet av ludna potentater, hände det stundom att snusdosorna åkte fram som argument.

Och med om möjligt ännu större färmitet förpassa-

des då antagonisterna av villiga kraftiga angrepp uttill en plats där de i förnämlig avskildhet kunde göra upp sitt mellanhavande. Därigenom blev avbrottet i dansandet ringa eller intet.

Men var styrkan av "utombyarna" tillräckligt stor och stridslysten togs striden upp med en våldsamhet som inte lämnade något i övrigt att önska.

Då räckte det inte med snusdosor, då bearbetade man varandra med blydaggar, ja till och med knivar kom fram. Och det var mera tur än skickligheten i stridskonsten som gjorde att inga blev kvar på valplatsen.

I rena undantagsfall gick det till på det sättet, men i regel föredrog man att bekänna sig till den väpnade neutraliteten. Och så ägnade man sig med liv och lust åt dansens fröjder så länge man orkade.

Då spelemannen tågade hemåt fram på småtimmarna efter en arbetssam natt skramlade en näve småmynt i hans ficka. Hemkommen räknade han sina slantar. Och för det mesta belöpte beloppet sig till mellan en och femtio och två kronor. Det var den ekonomiska behållningen av hans insats.

Höstagille vid Bollerups gods i " den gamla goda tiden " .
 =====

av författaren Harry Rydberg

FOLKLIVSARKIVET
 Institutionen för folk-
 ning vid Lunds universitet

Den som studerar " Kollektivavtal vid jordbruket mellan Svenska Lantarbetsgivareföreningen och Svenska Lantarbetareförbundet " erfar tillfullo, att förhållandet mellan berörda parter är noggrant reglerat.

I " den gamla goda tiden " var inte förhållandet mellan arbetsgivaren och arbetaren så vidlyftigt, vilket naturligtvis inte hindrade att de båda parternas skyldigheter var någorlunda fixerade.

På förhand visste arbetarna att vid den och den tidpunkten var de berättigade att för sin arbetsinsats erhålla den och den avlöningen, kontant eller in natura, eller den och den förmånen.

Och icke utan en betydande förväntan sysselsatte de sig med arbetet under den relativt hektiska skördetiden, ty den på erfarenheten grundade vetskaper sade dem, att efter skördearbetets avslutande väntade ett kärkommet avbrott i den slatstrukna grå vardagen.

Det som väntade var något som nära nog ansågs vara en institution, något som firades på låt vara icke fixerad dag, men som i övrigt inställde sig med samma säkerhet som de olika årstiderna. Det jag tänker på var inget mindre än höstagillet.

Det är ofrånkomligt att skillnaderna mellan höstagillena nu och för ett sextiotal år sedan inte allenast är många utan ävenledes betydande.

Utvecklingens gång, obeveklig som ödet, oförsonlig som samvetet, för ju med sig en mentalitet, som får riktning och mått av ett otal faktorer.

Den anda som var rådande under den här ifrågavarande tiden (1890-talet) stod i intimt förhållande till det ex-

ceptionellt markerade avstånd, som rädde inte allenast mellan godsägaren och arbetaren utan även, fast naturligtvis i lägre grad, mellan arbetsledarna och arbetarna.

Redan ordinarie arbetsdagen var lång nog, den gick således ej gärna att förlänga, och övriga möjligheter att forcera skördearbetet var minst sagt begränsade, ty den maskinella utrustning som var oundgänglig för detta hade delvis ännu inte uppfunnits, och den som uppfunnits hade inte nått det steg mot fulländning, som var nödvändigt för att den skulle kunna fylla sin uppgift.

Emellertid hade man en gång på efterhösten, något år i oktober månad, men ibland inte förrän i november, avverkat så mycket av det föreliggande arbetet att godsägaren genom sin fränste underlydande, godsförvaltaren, kunde meddela sin talrika arbetsstyrka att det emotsedda höstagillet skulle gå av stapeln den och den lördagen.

Dagen fick något av helgdag över sig, även om den inte stod uppförd som helgdag i almanackan eller annorstädes, men vad det ordinarie arbetet beträffade så inkräktade inte denna extra helgdag mera på det än att det fortsatte som vanligt under förmiddagens alla timmar.

Den arbetsfria lördagseftermiddagen bidrog till att understryka karaktären av extra helgdag, ty "den gamla goda tiden" i all ära, de helt arbetsfria lördagseftermiddagarna under det långa året var utom denna praktiskt taget inga.

Längre fram i tiden fann de bestämmande det förenligt med majoritetens intressen att samla alla deltagarna i höstagillet under ett tak (efter 1902), med vid den tid jag här rör mig med (1890-talet) försiggick festandet på skilda platser.

Obundna av andra föresatser än att göra det bästa av skördefesten höll de olika kategorierna av arbetsfol-

ket till var och en i sin lokal och i synnerligen förnämlig insolering.

M. 13803:65

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Med raske steg hade drängarna dragit upp sig till en lokal i Södragårda, husmännen gjorde heder åt anrättningarna hemma hos en av dem, statkarlarna hade samlats i "Långholmen", och skördefolket från Gärarp hade anordnat sin fest i en lämplig lokal där.

Men säga vad man vill, till det väsentligaste vid en tillställning både av det här slaget och andra räknas inte lokalen utan obesträdligen den materiella fägnaden, och godsägare Peter Hjalmar Sylvan hörde inte till det slags människor, som vill undanhålla folk vad det är berättigat till.

Ur godsets aktningvärda förråd hade de helgdagsklädda arbetarna hämtat ut det som de enligt gammal god sed hade att fördrå, och att det ingalunda var frågan om bagateller bar de stabila mjölk-tunnorna (av trä) ett klart och tydligt vitt nesbörd om.

På dessa hade det frälgande ölet, hembryggt och lagom starkt, forslats till de lokaler där festandet ägde rum.

Men då man tänker på dessa gamla rymliga kärl, bör man rättvisligen även ägna en tanke åt att gjorde dessa "Öl-flaskor" skäl för "kromosom" som prefix, så var det antal personer, som tog del av det läskande innehållet också väl tilltaget.

Väl införstått med att det klokaste man kan ta sig till här i världen är att söka göra det bästa av det man har eller har möjlighet att skaffa sig, försjönk folket i den materiella njutningens sällhet.

Den materiella fägnaden utgjordes hundra procentigt av det godsherren bestod, och det var ost och bröd samt rikliga kvantiteter öl och brännvin.

Därigenom att ölet och brännvinet blandades i

lämpliga proportioner uppstod något som gick under beteckningen "kapprock", enligt förljudande en härligt välgörande dryck, en som vad goda egenskaper angick ledde framför de flesta.

Och medan skynningen trängde sig allt närmare husen och tvingade folket att tända den tidens i sanning anspråkslösa lyse, osande fotogenlampor, lockades så en och så en annan av sin nyfikenhet att gästa festdeltagarna, vilka måhända allt efter lust och förmåga då ägnade sig åt de fröjler dansen kunde erbjuda.

Själva godsförvaltaren (men aldrig godsägaren!), med söndagskäppen i handen och mustascherna käckt uppåtvridna, tog tid på sig och besökte i tur och ordning de olika festlokaler.

Och under det timmarna rann undan, blev hans barska anletsdrag allt mildare, ty han trakterades flitigt med härligt upplivande "kapprockar".

M. 13803:67.

Hur fick man tag i nyheter ?

===== FOLKLIVSARKIVET
 av författaren Harry Rydbrö.
 Institutionen för folklivsforsk-
 ning vid Lunds Universitet

Bollerup har i gången tid varit en, relativt sett isolerad socken.

Ystad --- och i betydligt mindre omfattning, Simrishamn --- var den enda öppna dörren ut mot stora världen, och så var förhållandet ända till ett gott stycke in på 1800-talets senare hälft.

I och med att järnvägen kom till bygden (sträckan Ystad - Bjärsjölagård kom till 1865) blev isoleringen mindre, och då fick även gemene man möjligheter att komma i kontakt med mera avlägsna trakters nyheter, något som dittills varit förbehållet de två ledande i socknen, nämligen godsägaren och kyrkoherden. (Se om dessa under " Föregångsmän " !)

Såsom det framgår av mitt bidrag har godsets betydelse vid införandet av nyheter till Bollerup varit nära nog överväldigande stor.

Godsägarna var ofta ute på resor, inte allenast i Sverige utan ävenledes ute i stora världen, de fick god överblick av utvecklingen och vid sammanträffande med sitt umgänge, jorddrottar och likställda, kollationerade de sina åsikter om det nya.

Så diskuterades det nyas förtjänster och nackdelar, resultatet blev att det bästa av det anammades och infördes på godset.

Där blev arbetarna varse det, hovgårdabönderna uppmärksammade det, och att det först långt efteråt (Se under " Varför infördes nyheter och förbättringar i endast ringa omfattning på hoveriböndernas gårdar ? ") infördes hos dessa senare berodde på omständigheterna.

M. 13803:68.

Hoveribönderna körde ju "äckjor" (Se om dem i min bifogade artikel " Från hoveriets dagar i Bollerup " !) , i-
bland långa sådana, och de nyheter de blev varse diskuterades
efter söndagarnas kyrkobesök, vidare i byns affärer och då folk
träffade varandra vid väckelsemöten.

(Jag har fått det intrycket att en bidragande or-
sak till att folk gick så mycket i kyrkan förr, var att de blev
delaktiga av nyheter som andra kyrkobesökare fått reda på. Där
pratades ju alltid en hel del efter kyrkobesöket. Säkerligen var
förhållandet detsamma beträffande väckelsemötena; främsta anled-
ningen till att folk gick till dem var nyfikenheten och ej det
religiösa behovet.)

På så sätt kom många nyheter till Bollerup, disku-
terades och anammades men det förekom även att personer, uppväx-
ta i socknen, efter vistelse på andra orter i Sverige och i
främmande länder införde nyheter, både på jordförbättrandes och
hemnets område.

Att Bollerup till följd av de införda nyheterna be-
traktades som " modernt " är tydligt, åtminstone då det gällde
jordbrukets område.

Men även " västerpå ", på Tosterups gods, följde
man väl med utvecklingen på jordbrukets område.

M. 13803:69.

1.

Lagman Tage Ludvig Sylvan.
=====**FOLKLIVSARKIVET**
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

av författaren Harry Rydbrö.

Den mångsidiga begåvningen, lagman Tage Ludvig Sylvan drev en omfattande handel med olika länder, och det han ansåg värt att införa av nyheter han blivit delaktig av ute i stora världen, införde han på sina gods, av vilka Bollerup var ett.

Eftersom han hade stora lantbruksegendomar inte allenast på olika platser i sydöstra Skåne utan ävenledes uppe i halva Sverige, hade han stora möjligheter att skaffa sig en god överblick av utvecklingen inom jordbrukets område i Sverige.

Att Bollerup under lagmannens tid (Se Översikten !) gjorde ett storartat uppsving och att avkastningen uppdrevs oerhört, visar ju med all önskvärd tydlighet att han var en jordbruksförbättrare av sällan skådade mått.

Detta är desto mera anmärkningsvärt som att han därtill var en affärsman av internationella mått, och vidare en jurist som lämnat Lunds universitet med högsta betyget, " Laudatur ".

Hans lysande begåvning och det att han var son till den allmänt omtyckte borgmästare Peter Sylvan i Ystad --- denne hedrades av Kungliga Majestätt med lagmans namn, heder och värdighet --- var ju faktorer som i högsta grad ställde uppfattningen att Tage Ludvig Sylvan var en människa, som hade stora möjligheter att uppnå en sådan position som det var förbehållet endast ett fåtal att nå upp till.

Förvisso kom han inte förväntningarna på skam.

1830 blev han borgmästare i Ystad --- hans fader erhöill samma befattning vid endast 24 års ålder --- och året innan, vid 28 års ålder, hade han gift sig med dottern till mil-

jonären, kommerserådet och riddaren av Nordstjärneorden C. M. Lundgren, under åtskilliga år en allmänt fruktad diktatorisk kommunal- och finansman i Ystad.

Redan vid 36 års ålder erhöll han den förnämliga titeln lagman, och då konung Karl den fjortonde Johan avled 1844 --- denne förvärfvade Bollnerups gods 1818 --- hade lagmannen de ekonomiska möjligheterna att förvärva Bollnerups egendom.

Både som borgmästare i Ystad och på andra områden visade han stor kraft och värdighet, och av de fotografier som finns av honom kan man av hans anletsdrag utläsa inte allenast osedvanlig viljestyrka och energi utan även att hans karaktär hade stark prägel av allvar.

Obönhörlikt och konsekvent genomdrev lagmannen allt han föresatt sig, för honom var allt annat sekundärt, och om man med verklig intelligens avser förmågan att kunna utnyttja inte bara sina egna utan även andras erfarenheter för att uppnå ett mål, ja då hade han sannerligen en intelligens av ovanliga mått.

Inget är naturligare än att olika personer hade olika uppfattning av honom --- så är ju för övrigt förhållandet beträffande folk i allmänhet och de stora personligheterna i synnerhet --- men man måste ju ta en persons mindre tilltalande sidor som det nödvändiga komplementet till vederbörandes förtjänster.

Beträffande vad den muntliga traditionen har att upplysa om, så anför jag att vid ett tillfälle hade bönderna fått råg av honom, och då han senare träffade en av dem sade han

1 Du får tänka på att betala rågen du fått !

Men den betalte jag ju då jag fick den i

Visa kvittot då

De som varit förutseende nog att begära kvitto
vid rågköpet slapp ifrån att betala den en gång till, men för

de andra blev det värre.

En annan gång hade bönderna inget utsäde, och de fick då råg av lagmannen, och då en av bönderna vid ett tillfälle erbjöd sig betala vad han fått svarade lagmannen honom:

--- Jag skall inte ha något betalt för den. Du får den !

Det förefaller ju att vara en god gärning, men om motivet är avgörande för rättfärdigheten är det underkastat tvivel om han förtjänade att prisas, ty han var ju spannmålshandlare och om hans åkrar inte blev sådda fick han ju ingen råg att tjäna pengar på.

Sägnera kring lagmannens storslagna personlighet är legio, och det berättas vidare att en vacker dag gjorde han en av sina arbetare högeligen konfunderad genom att säga till honom :

--- Tag ordentliga kläder på dig, så skall du få följa med mig på en resa !

Arbetaren blev givetvis stolt över ett sådant erbjudande, och då de anlönt till bestämmelseorten visade det sig att de skulle övervara en auktion, vid vilken ett gods skulle gå under klubban.

Lagmannen hade gett arbetaren instruktioner, och då auktionen tog sin början gav denne ett bud på godset, ett bud som inte precis låg i överkant, något som gjorde att de omkringstående spärrade upp ögonen och glodde på den enkelt klädd aspiranten till godsägaretiteln, undrande om han var så kapitalstark. Med tvivlet växte skrattet fram.

Men sedan godsets ägare jublat färdigt såls han till auktionsroparen :

--- Slå för karlens bud ! Jag är på gott humör i dag

Klubban föll och folket skrattade åt ett sådant

lyckat skämt, men då godsägaren skulle låta egendomen gå under klubban på allvar stegade lagmannen fram, myndig och hyper elegant, slängde upp pengar och sade :

--- Stopp här ! Godset är sålt. Här är pengarna !

Den skämtsamme godsägaren fick erfara att den sluge lagmannen inte utan anledning hade " Laudatur " från Lunds universitets juridiska fakultet.

Lagman Sylvan, denne värdige länk i kedjan av framstående män som innehaft Bollerups gods genom tiderna, ägde sannerligen förmågan att göra sitt namn känt och respekterat under sin livstid, och han har bevarat det även åt eftervärlden genom de storartade donationer han gjorde.

Bland annat skänkte han Bollerups gods till ett lantbruksinstitut för Kristianstads län, en stiftelse som bär hans namn och officiellt heter " Lagmannen Tage Ludvig Sylvans lantbruksinstitut ". (Se mera om detta i översikten !)

Godsägare Peter Hjalmar Sylvan

av författaren Harry Rydberg.

Delägaren i och arrendatorn av Bollserups gods från omkring 1875 och till 1897 (han avled detta år), godsägaren Peter Hjalmar Sylvan, var son till lagnan Sylvan och född å den-
nes gods Öja den fjortonde juli 1848.

Godsägare Sylvan var en stor ståtlig karl med kol-
svart pipskägg och mustascher, han rökte nästan ständigt en
stor cigarr, gick alltid iklädd cylinderhatt och bar monokel.

I allt var han den födde herremannen, och över hela
hans gestalt låg något som förde tankarna till en fransman.

Över huvud taget var den franska anstrykningen bety-
dande i Bollserups slott under hans tid: han hade fransk guver-
nant, företog resor till och vistades långa tider i Frankrike,
var väl hemmastadd i franska språket och höll sig med franska
tidningar och tidskrifter.

Förutom att Sylvan emellanåt vistades 2-3 månader ne-
re i Frankrike och Italien, företog han resor även inom landet
och uppehöll sig stundom 8-14 dagar i huvudstaden.

Det berättas att han aldrig talade med någon av god-
sets anställda utom då han var absolut tvungen till det, men han
umgicks flitigt med kyrkoherden i församlingen. (Se artikeln
om den andliga odlingen angående detta!)

Det säges att han själv gjorde ritningarna till de
stallbyggnader som uppfördes under hans tid, och ofta sågs han
kliva omkring på byggnadsställningarna då stallarna var under
uppförande.

I sitt väsen hade han något av det allvar som så
starkt präglade hans fader lagnannen, han levde i förnämlig av-
skildhet från det " vanliga " folket men hade uppdraget som kyr-

kovärd i Bollerup, något som otvivelaktigt låg nära till för honom, ty han var ju patronus för kyrkan.

(Se vidare under " Hur fick man tag i nyheter ? " angående godsägare Sylvans resor och deras betydelse !)

(Barnens föreställningar om godsägare Sylvan har jag angett å sidan 79.) (Mera om denne Sylvan å sidan 80 !)

Föregångsmän.

3.

Kyrkoherde Lobin.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för lokalförk-
ning vid Lunds universitet

Man får tänka på det odiskutabla faktum att under den tid den här ifrågavarande prästmannen tjänstgjorde i Bollerup (1898-1915), så var förhållandena i allt väsentligt motsatta till vad de är nu.

Tillsammans med godsets ägare var han innehavare av en maktställning, som är fullständigt otänkbar i våra dagar. Vad dessa två herrar bestämde, ja det var en gång för alla avgjort, och oppositionen lyste med sin frånvaro, i varje fall tog det tid innan den växte fram.

Han var inte född i Bollerup utan " västerpå ", han blev tillsatt av godsägare Sylvans änka, och till sin läggning var han orädd och dominerande, och eftersom han hade så att säga fast förankring hos den enda som betydde något i Bollerup ansåg han sig kunna uppträda utan krus.

Fysiskt sett var han en anseelig karl, och som andligt överhuvud var hans ställning odiskutabel.

Inte så sällan hände det att en person som miss-
hagade honom uppe i hans expeditiionslokal i Ullstorps prästgård kvickt blev förpassad ut i det fria, men liksom alla stora personligheter var han en människa som pendlade mellan ytterligheter, och under den barska ytan fanns även människokärlek och god vilja, något som emellertid inte var lätt att bli varse för dem som endast då och då hade med honom att göra .

Liksom ett par av de andra föregångsmännen i Bollerrup --- godsherrarna --- tillbringade han åtskillig tid ute på resor. För missionens räkning --- han gjorde betydande insatser för missionen --- var han resande ända nere i Afrika.

(Se om Lobins betydelse under bland annat rubrikerna om kyrkan och vidare i artikeln om andlig odling och under " Förändringar beträffande arbetshjälp och inbördes bistånd ". Eftersom han var en högst inflytelserik person i Bollerrup har jag omnämnt honom på många ställen i detta bidrag.)

FOLKUPPSÄRKINGEN
Institution för folkupplysning
och för barns utbildning

Föregångsmän.

4.

Direktör Johnsson

Den förste föreståndaren å det lantbruksinstitut, som lagman Sylvan donerade till Kristianstads län (Se mera om detta i Översikten !) var agronom Johnsson, och han blev ävenledes rektor för lantbruksskolan då den upprättades 1912.

Han var inte född i Bollerrup utan kom hit ner uppe från halva Sverige, och under den tid som han var chef å institutet, det vill säga under åren 1902-28, säges det allmänt att han grundförbättrade egendomen, något som möjliggjort den stora utveckling som sedan dess följt och alltjämt följer i våra dagar.

I jordbrukskretsar blev han den kände och välkände pedagogen, mannen som lade grunden till många lantbruksstuderandes vetande inom jordbrukets vittomfattande område.

Här får man tänka på att elever praktiserade på institutet även under tiden innan lantbruksskolan blev upprättad.

Direktör V. Johnsson var en allmänt omtyckt dugan-

de man, han gjorde insatser på även andra områden än lantbru-
kats. **M. 13803:46.**

FOLKEKVÄRDE

Institutionen för folkvård-
ning vid Lunds universitet

Så var han till exempel under en följd av år kom-
munalordförande i Bollerup, och i egenskap av detta var han med
och införde av det nya som uppenbarade sig efter hand som ti-
den gick.

Lugn och balanserad till sitt väsen var han för-
visso, men detta hindrade givetvis inte att han var en man, som
hyste synnerligen djärva planer.

Så planerade han exempelvis att bygga en järnvägs-
linje från Svenstorp till Bollerup, visserligen en som hade häs-
tar som dragare till järnvägsvagnarna men ändå.

Därigenom skulle utgifterna på institutets trans-
portkonto pressas ner högst avsevärt, ty från Svenstorps järn-
vägsstation hämtade man mycket av det som man av den ena eller
andra anledningen behövde.

Hans projekt blev dock inte förverkligat, beroen-
de på att ägarna till Tosterups gods vägrade att upplåta orfor-
derlig mark för järnvägslinjen. Den skulle nämligen till bety-
dande del gå över Tosterups marker.

(Se vidare under de olika rubrikerna i tävlings-
bidraget ! Mycket nyheter kom till Bollerup genom hans förmed-
ling. Så ordnade han till exempelvis med att den första godkän-
da gödselstaden med urinbrunn kom till Bollerups bönder.)

Vad 75-80-åringar kan berätta om Bollerup.

=====

av

författaren Harry Rydbro.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för livs- och folk-
ning vid Lunds universitet

Det berättas att då lagmannen skulle flytta böndernas gårdar från byn och ut runt omkring i socknen, så var folket ohågat att gå med på detta. Det var förenat med åtskilliga fördelar att bo samman i byn med grannarna nära till hands om det skulle behövas.

Men en dag, av allt att döma 1857, tog det eld i ett av byns hus då man höll på att baka, vinden låg på de andra och inom kort var de halmtäckta husens saga all.

Realpolitikern lagman Sylvan, som var ägare till husen, lär vid åsynen av branden ha yttrat :

---- Låt det brinna ! Det brinner ju vackert.

Men hade man något annat att göra än att låta det brinna ? Nej. Ingen eldsläckningsutrustning fanns, det gällde bara att få ut så mycket som möjligt av de få och skäligen enkla ägodelarna.

Det är högst antagligt att lagmannen utnyttjade denna händelse till att få ut bönderna från byn. Efter branden hade de ju ingenstans att bo.

Och så flyttade bönderna ut, bland annat i Södra-gårda, och efter som det var lagmannens jord lät han uppföra byggnaderna. (Se planen över dessa ! Jag har skrivit om de husen på sidorna 13 och 14 och vidare på andra ställen i det här bidraget.)

En driftig ladufogde, vars blick för realiteter var höggradigt utvecklad, hade hand om husens uppförande. (Åtskilliga av dessa mangårdsbyggnader står kvar den dag som är, naturligtvis har de renoverats under årens lopp.)

Då bönderna bott där ute en tid fann de till sin

icke ringa förvåning att de acklimatiserat sig.

Dessa bönders byggnader blev brandförsäkrade då man började med sådan, och premierna betalades egentligen av godset (avtal fanns mellan parterna !); men sitt lösöre fick bönderna helt naturligt själv ombesörja försäkringen av. (Liksom allt annat nytt tog det tid innan folk fick ögonen helt öppnade för brandförsäkringens fördelar.)

Inom byalaget (Se mina tre artiklar om hoveriet ! Dessa finns på sidorna 49-58), genom vilket bönderna fått åliggande att handhava vissa gemensamma angelägenheter, skiftades bönderna om att vara älderman.

Det var visst inte alltid som dennes känsla för demokratiens berättigande var tillfyllest utvecklad.

Det föreföll snarare som om övertagandet av hornet (det som gamle väktaren hade. Se min artikel om väktaren på sidorna 41-44 !) och annat som äldermannen skulle vara innehavare av, förde i dagen vissa personers i vanliga fall nödortfött dolda smak för diktatur.

Hovgårdabönderna hade det synnerligen knappt i ekonomiskt avseende, men det var de ju inte ensamma om under dessa år, men då sockerbetsodlingen fick större utbredning in på 1900-talet förbättrade den deras ekonomiska ställning i icke ringa mån.

Men först i och med att de fick friköpa gårdarna (många såldes 1910-11) och slapp ifrån den ekonomiska belastningen av att ha ett förhållandevis stort antal tjänare anställda förbättrades deras ställning mera avsevärt i ekonomiskt avseende.

Ja, mycket har förändrats under den tid som 75-80-åringarna levat. Vad har de mera att berätta från Bollerup under tid som gått? Låt oss se !

Under vår barndom hade vi inte tallrikar utan vi

åt ur ett gemensamt fat i broderlig sänja. Så gick det även till under tiden statarna vid godset hade halvstat. (Se mera om denna å sidan 17 !) Halvstaten upphörde vid lagmannen Tage Ludvig Sylvans död år 1879.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för svensk folk-

Tidigt fick vi börja göra rått vedarbete vid godset, passa svin och dylikt, och lyckades vi inte utföra det arbete vi satts till så att det utföll till vederbörandes fulla belåtenhet så följde repressalieåtgärder i form av örfilar, ty så var bruket vid denna tid.

Även läraren och kyrkoherden syntas hylla satsen att " en klapp på ryggen, tillräckligt ofta och tillräckligt långt ner, kan ha god verkan i uppfostrande syfte".

" Patronen ", godsägare Peter Hjalmar Sylvan, gick sin väg lugnt och stilla, fin såg han ut där han gick omkring i sin höga silkeshatt och rökte på en cigarr av finaste märke.

Han bar monokel och för de små barnen blev den till en mystisk tingest, genom vilken han fick förmågan att kunna utforska vårt innerstas hemligheter. Därför låg den tanken nära till hands för oss att det bästa vi kunde göra var att hålla oss på ett säkert avstånd från honom.

Vi visste att han åt något extra fint, en rätt som benämndes risgrynsgröt, och naturligtvis hade vi själva inga möjligheter att få smaka något så förnämligt.

Inte ens vetebröd var något som vi hade nöjet att få smaka så ofta, sådant bestods oss endast vid jultiden, och vi kan inte erinra oss att jäst (pressjäst) kom till användning så tidigt som 1898. (Se om explockning m.m. å sidan 17 !)

De jäsningemedel som gemene man använde sig av var " jär " (bottensatsen i det hembryggda ölet) samt vidare surdeg.

I vår ungdom användes inte stryckjärn, utan kragarna och manschetterna på skjortorna gneds släta med ett visst slags stenar, och dem använder man på vissa håll numera till att

krossa kryddor med.

Institutionen för folkskoleforsk-
ning vid Lunds universitet

Och inte var våra kläder någon lämplig utgångs-
punkt för högfärd, "skättefallsskjortor" gagnade vi till exem-
pel, och klädd i dem behövde ingen befara att gå omkring och
sova, ty de irriterade huden så man lätt höll sig vaken.

När flickorna konfirmerades fick de inte hatt-
men väl silkeshuvudduk och i stället för kappa erhöll de en
filt att lägga över axlarna. Den var särskilt gjord för detta
ändamål, och hade till exempel fransar.

In på 1890-talet lade många flickor undan så
mycket som möjligt av det de förtjänade för att så småningom
kunna förvärva en symaskin, något som för dem var eftersträfvans-
värt i högsta grad.

Och ingenting kunde få flickorna mera stolta än
vävandet, att bli satt till sådant betraktades nära nog som en
ära.

På godset fanns inga tjugoåringar i arbete. Visst
kunde dessa arbeta bra men de hade en nackdel, och den var att
de var för dyra att avlöna.

I stället höll arbetsledningen sig till yngre
pojkar. (Drängarna hos bönderna bodde inte i boningshuset utan
i ekonomibyggnaderna.)

Godsherrn hade mycket att säga till om, vid
röstning gällde ju till exempel den s.k. 40-gradiga skalan (gods-
herren röstade i realiteten för hela godset) och en dag fick
han idén att "döpa om" sina underlydande. Han fann det fören-
ligt med allas intressen att ge dem nya namn, varvid han valde
sådana som slutade på -berg.

(Den bonde som svarade för kyrkans iordninghål-
lande hade för detta den s.k. Holåkern.)

M. 13803:81

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för landsbygd
forskning vid Lunds universitetSociala förhållanden förr.
(Får ej publiceras !!!)

Under tiden innan Bollerups gods blev lantbruksinsti-
tut hade godsets ledning enligt vad som berättas inte sina ar-
betare olycksfallsförsäkrade.

Då det inträffade att någon till exempel bröt att
ben fick vederbörande ligga hemma tills skadan blev läkt, och
det sägs att vid sådana tillfällen erhöll arbetaren ingen som
helst hjälp från sin arbetsgivare.

Och då en arbetare kom upp till vår nuvarande
pensionsålder var det inte för honom att sluta upp med arbetet
vid godset.

Nej, det enda han hade att göra var att hålla på
med arbete, givetvis lättare sådant, så länge som han kunde
stappla i väg till arbetsplatsen.

Och då han var helt ur stånd till detta, så åter-
stod den sorgliga epilogen på ett långt och sällsynt strävsamt
liv --- att med tunga steg ge sig i väg till fattighusets be-
klämmande atmosfär.

De husen --- där fanns nämligen flera stycken så-
dana mer eller mindre fallfärdiga byggnader --- gjorde verkli-
gen skäl för namnet.

De som varit med på den tiden talar med djup in-
dignation i rösten om hur bedrövligt det intryck var som de fick
då de kom på ett tillfälligt besök.

Fem, sex stycken höll till i ett och samma rum,
och kasten de hade att upphålla den utarbetade kroppen med var

M. 13803:82.

FOLKLIVSARKIVET

inte något att skryta med, varken när det gällde kvantiteten
 Institutionen för folkhälsoforskning och kvaliteten.
 ning vid Lunds universitet)

Men det förekom att de inhysta kunde få lite
 hjälp av mera lyckligt lottade medmänniskor, som hade sina vä-
 gar dit.

Liksom folket i våra dagar säger "kommunen" så
 det gäller allmänna angelägenheter, så sade folk vid den här i-
 frågavarande tiden "godset".

Det var godset som ordnade allt -- eller under-
 lät att ordna det. "Kommunen" kom till först längre fram i
 tiden.

Behovet av en sjukkasse växte emellertid fram,
 och en dag hade kyrkoharden Lobin kallat samman de för saken in-
 tresserade, men det visade sig synnerligen svårt för honom att
 få det antal medlemmar han önskade.

Femtio stycken, som var muntalsskrivna i för-
 samlingen, skulle teckna sig för att en sjukkasse skulle kunna
 upprättas, så småningom fick den gode kyrkoharden ihop det er-
 forderliga antalet, och så upprättades en sjukkasse för Ullstorp
 och Bollerup år 1901.

Men för tiden för sjukkassans tillblivelse
 fanns det förutseende personer, som insåg värdet av att ha en
 privat olycksfallsförsäkring.

Det berättas att räknat efter den tidens pen-
 ningvärde var den ersättning, som utbetalades till en person,
 som råkat ut för olycksfall, relativt hög.

En arbetare som till exempel skadat en arm el-
 ler ett ben så att han blev sjukskriven, kunde till sig få ut-
 betalt en sjukpenning av två kronor om dagen, ett belopp som var
 så väl tilltaget att det till och med kunde överstiga den dag-
 lön en arbetare hade.